

Göteborgs Universitet

Juridiska institutionen

Programmet för juris kandidatexamen

Examensarbete i straffrätt 20 poäng

Handledare: Lektor Gösta Westerlund

Författare: Camilla Wågemark

Höstterminen 1999

Ordningsstörning

- våldsamt upplopp i Nora, Örebro län, den första maj 1998.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Förkortningar	5
Förord	6
Sammanfattning	7
Inledning	9
Problemformulering	9
Syfte	10
Mål	11
Metod	11
Avgränsningar	12
Relevant lagstiftning	12
Disposition	12
Europakonventionen	12
Regeringsformen	14
Mötes- och demonstrationsfriheten	17
Ordningslagen	20

Rättegångsbalken	26
Brottsbalken	32
<i>Upplopp</i>	32
<i>Våldsamt upplopp</i>	35
<i>Hets mot folkgrupp</i>	37
<i>Störande av allmän sammankomst</i>	40
Polislagen	41
Lagen om unga lagöverträdare	50
Lag om förbud mot politiska uniformer	52
Några allmänna principer för polisingripande	52
En internationell jämförelse avseende demonstrationsfriheten	54
Händelseförloppet i Nora relaterad till relevant lagstiftning	55
Bakgrund	55
Händelseförloppet den första maj 1998	57
Rättsligt efterspel	59
Händelseförloppet i Nora - vilka frihetsberövade? (statistik)	62
Mediabevakningen av händelsen i Nora den första maj 1998	63
Samtal med några av de berörda myndighetspersonerna	68

Pme Dan Persson	68
Pkom Karl Wallin	69
Pinsp Lars Ferm	71
Hovrättsråd Johan Stenberg	73
Kå Karl Gunnar Rångeby	73
Resultat	76
Källförteckning	81

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Dnr	Diarienummer
FAP	Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
FL	Förvaltningslagen
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
HD	Högsta domstolen
JO	Justitieombudsmannen
JT	Juridisk tidskrift
KC	Kommenderingschef
LUL	Lagen om unga lagöverträdare m.m.
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NSF	Nationalsocialistisk front
OL	Ordningslagen
PL	Polislagen
Pme	Polismästare
PF	Polisförordningen
Pinsp	Polisinspektör
Pkom	Poliskommissarie
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RegR	Regeringsrätten
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TF	Tryckfrihetsförordningen
...	Text har uteslutits

Förord

Att samlas och framföra sina åsiktsyttringar är sedan länge ett sätt för oss människor att framföra vår åsikt, exempelvis vår sympati eller vårt missnöje med skilda samhällsföreteelser. Detta anses vara så viktigt för demokratin att denna rättighet är grundlagsskyddad. Det är givet att det kan uppstå problem i och med att vi samhällsmedborgare utnyttjar denna rätt. Dessa problem har uppmärksammats i stor utsträckning i media och problemen har belysts ur olika vinklar. Min ambition är att belysa en sådan åsiktsmanifestation som delvis urartade och resulterade i ett polisingripande med ett flertal frihetsberövanden där några personer blev dömda bl a för brottet våldsamt upplopp. Jag ämnar göra en sammanställning av relevant lagstiftning samt försöka visa vad som kan vara bra att tänka på för att stämma till eftertanke inför eventuellt kommande liknande situationer, eftersom jag inte tror att denna händelse var en engångsföreteelse. Jag har således skrivit detta arbete främst med tjänstemän inom polisväsendet i åtanke som läsare. Detta hindrar givetvis inte att även andra läsare kan ha behållning av detta arbete.

Ett varmt tack till berörd personal vid polismyndigheten i Örebro län, åklagarkammaren i Örebro, Lindesbergs tingsrätt, Göta hovrätt samt Nora kommun för den hjälp och det trevliga bemötande jag fått!

Göteborg den 20 oktober 1999

Camilla Wågemark

/ Camilla Wågemark

Sammanfattning

Att demonstrera för att uttrycka sina åsikter har förekommit länge i Sverige. Under senare år har problemen som kan uppstå i samband med detta eskalerat. T ex förekommer att demonstrationer äger rum trots att avslag meddelats, att åsiktsyttringarna har högerextremistiska kopplingar och i sig utgör brott, att motdemonstrationer förekommer vilket kan resultera i våldsamma konfrontationer etc.

I detta arbete har jag gjort en sammanställning av relevant lagtext och beskrivit denna med utgångspunkt i en demonstration av nynazister i Nora 1998 som ledde till att flera personer greps för brottet våldsamt upplopp, samt hets mot folkgrupp. Detta i syfte att visa på fallgropar och föreslå åtgärder som kan vidtagas för att minimera eller eliminera ordningsstörningar, bl a:

- Genom polisiär tillståndshantering kan kolliderande demonstrationer flyttas i tid eller plats för att undvika konfrontationer mellan dessa.
- PL:s bestämmelser bl a avseende avspärrning av en plats kan verka förebyggande eller begränsa ordningsstörningen.
- En ordningsstörning kan eventuellt lugnas ner genom att personer grips eller medtas till förhör enligt bestämmelserna i RB.
- Polisen skall fortlöpande ingripa mot ordningsstörningar för att på lång sikt minska problemen.
- Våra normer kan påverkas t ex genom manifestationer av det slag som skedde i Nora, vilket på lång sikt kan strypa rekryteringsbasen beträffande potentiella deltagare ordningsstörningar.
- Polisen bör göra noggranna förberedelser av såväl spaningsinsatser, personalens kunskaper som utrustning.
- Massmedia kan av polisen användas till att sprida kunskap och nå ut med uppgifter som eventuellt kan avskräcka potentiella ordningsstörare.
- Utredningsarbetet bör av polisen förberedas, t ex med ett team bestående av en utredningsgrupp, en förundersökningsledare och en åklagare, om förundersökningsledaren är polisiär.

Inledning

Problemformulering

Rätten att demonstrera utgör en av demokratins grundläggande rättigheter. Den återfinns i 1:1 RF.

I 2 kap. RF framgår att varje medborgare gentemot det allmänna är tillförsäkrad en rad rättigheter, bl a yttrandefrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet och föreningsfrihet.

- Med yttrandefrihet förstås frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.
- Med mötesfrihet förstås frihet att anordna och bevista en sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk.
- Med demonstrationsfrihet förstås frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats.
- Med föreningsfrihet förstås frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften.

Begränsningar av dessa rättigheter får i vissa fall göras, vilket framgår av 2:12 RF, som hänvisar till andra paragrafer i samma lag. Sådana begränsningar kan t ex vara att begränsa yttrandefriheten med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott.

Eftersom olika människors utövande av sina grundläggande rättigheter ibland kolliderar med varandra uppstår konflikter. Därför finns det regler i OL t ex om att tillstånd krävs för att anordna en allmän sammankomst på en offentlig plats. Andra regler om hur dessa konfliktsituationer skall bemästras finns bl a i PL. Där beskrivs polisens uppgifter och skyldigheter. Där återfinns även deras lagstadgade rätt och skyldighet till våldsanvändning. Det hör till polisens uppgifter att förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten, övervaka den allmänna ordningen eller säkerheten, hindra störningar därav samt ingripa när sådana inträffat. Ytterligare regler

finns i RB, som träder in då någon i folksamlingen begått brott. Brotten beskrivs till största delen i BrB, där främst det 16 kap. om brott mot allmän ordning, är relevant.

Den första maj 1998 i Nora, Örebro län, uppstod det en konflikt mellan en grupp människors vilja att uttrycka sina åsikter, omgivningens ovilja mot detta och polisens skyldighet att ingripa. Detta resulterade i att flera personer dömdes för våldsamt upplopp samt att en person dömdes för hets mot folkgrupp. I samband med demonstrationen antog kommunfullmäktige i Nora ett uttalande som bl a sade att Nora inte skulle förknippas med våldsverkare och rasister. Den sjätte juni arrangerades nationaldagsfirandet, där samtliga Norabor av kommunfullmäktige uppmanades att göra nationaldagsfirandet till en manifestation där ”vi visar vår avsky över fascism och förtryck och vår vilja att värna om frihet, demokrati och solidaritet.”¹

Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att belysa händelsen i Nora samt relatera denna till relevant lagstiftning, och beskriva denna. Jag skall göra en sammanfattning av de lagregler som jag anser vara mest relevanta samt visa på fallgröpar och föreslå åtgärder som kan vidtagas för att minimera eller eliminera ordningsstörningar.

Det finns nazistiska kopplingar till flera av de personer som greps och sedermera dömdes för brott, därför kommer jag att översiktligt redogöra för relevant lagstiftning specifikt anpassad för detta, i första hand uniformsförbudslagen.

Naturligtvis kommer min granskning av händelsen även innebära att alternativa handlingssätt föreslås, men syftet med uppsatsen är *inte* att ”hänga ut” någon enskild befattningshavare eller att inrikta mig på att finna kritik mot polisens agerande. JO har granskat händelsen efter två anmälningar av privatpersoner och funnit att polisens agerande inte motiverar någon ytterligare åtgärd från denne².

¹ Nora kommun Dnr KS 157/98.

² JO:s beslut med Dnr 1733-1998.

Jag har valt att fortlöpandeanalysera händelseförloppet där detta är lämpligt. Detta för att vitalisera lagreglernas innehåll och verklighetsförankra dessa i så stor utsträckning som möjligt. Det är min uppfattning att detta underlättar förståelsen av lagreglerna.

Mål

Målet med denna uppsats är att bredda kunskapen om hur polisen kan och bör handla i en kommande liknande situation som den i Nora. Detta för att polisens arbete skall gå så smidigt som möjligt, allmänheten skall ha förståelse för problematiken och att de som berörs av polisens agerande skall behandlas enligt gällande lagar.

Metod

I huvudsak har sedvanlig juridisk metod använts, dvs. studier av lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Därutöver har jag genomfört samtal med några av de befattningshavare inom polisen som deltog i händelsen, med åklagaren samt med en av domarna. Jag har även tagit del av mediabevakningen av händelsen, främst på lokalplanet, eftersom jag bedömt att denna haft störst påverkan på lokalbefolkningen.

Avgränsningar

För att uppsatsen skall hålla sig inom de givna ramarna för ett arbete av denna typ har jag begränsat arbetet på följande sätt:

Jag kommer endast att ingående redogöra för den lagstiftning som jag bedömer som relevant i det aktuella fallet. På ett mer översiktligt sätt redogör jag för den lagstiftning som jag bedömer som mindre relevant, men ändå av intresse för att uppnå målet med uppsatsen. De grundläggande friheter som inte var aktuella i händelsen i Nora eller lagstiftning som jag bedömer som perifer eller icke relevant behandlas inte.

Jag har inte tagit del av all mediabevakning av händelsen, eftersom min bedömning är att detta då skulle uppta en oproportionerligt stor del av detta arbete. Jag har dock försökt skaffa mig en rättvisande bild av mediabevakningen, främst lokalpressen.

Relevant lagstiftning

Disposition

Jag har valt att först presentera relevanta avsnitt i Europakonventionen för att därefter behandla RF, OL, RB, BrB, PL, LUL och till sist Uniformsförbudslagen. Anledningen till denna ordning är att jag försöker följa en röd tråd genom lagstiftningen som annars kan bli mycket tungläst.

Europakonventionen³

Artikel 1

De höga föredragsslutande parterna skola garantera envar, som befinner sig under deras jurisdiktion, de fri- och rättigheter, som angivas i avdelning I av denna konvention.

Artikel 5

1. Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen må berövas sin frihet utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver: ...

c) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet för att ställas inför vederbörlig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha förövat brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att förhindra honom att begå brott eller att undkomma efter att ha gjort detta; ...

Artikel 10

³ Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

1. *Envar skall äga rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att mottaga och sprida uppgifter och tankar utan inblandning av offentlig myndighet och oberoende av territoriella gränser. ...*
2. *Enär utövandet av de nämnda friheterna medför ansvar och skyldigheter, må det underkastas sådana formföreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder, som äro angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle äro nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, den territoriella integriteten, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av annans goda namn och rykte eller rättigheter, förhindrandet av att förtroliga underrättelser spridas, eller upprätthållandet av domstolarnas auktoritet och opartiskhet.*

Artikel 11

1. *Envar skall äga rätt till frihet att deltaga i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, däri inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.*
2. *Utövandet av dessa rättigheter må icke underkastas andra inskränkningar än sådana som äro angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle äro nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av annans fri- och rättigheter. ...*

Artikel 14

Åtnjutandet av de fri- och rättigheter, som angivas i denna konvention, skall tryggas utan åtskillnad av något slag, såsom

på grund av kön, ras hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Sverige är sedan länge folkrättsligt bundet av Europakonventionen som säger att landet skall ge ett långtgående skydd för både egna medborgares och utlänningars individuella rättigheter. Europakonventionen har genom lagstiftning 1994 inkorporerats, dvs. gjorts till en del av svensk rätt. Den tillämpas alltså direkt av svenska myndigheter och domstolar. I 2:23 RF stadgas att lag eller annan föreskrift ej får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Regeringsformen

I RF stadgas de grundläggande fri- och rättigheterna. I inledningen till 1:2 RF stadgas att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

2 kap.

1 § Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

- 1. Yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor,*
- 2. Informationsfrihet: frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt taga del av andras yttranden,*
- 3. Mötesfrihet: frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärlig verk,*
- 4. Demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats,*

5. *Föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften,*
6. *Religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. ...*

I 2 kap. RF finns en katalog över olika fri- och rättigheter som garanterar medborgarna rättigheter i förhållande till det allmänna. Med det allmänna menas dels det allmännas verkställande organ, t ex polisen, dels de normgivande organen, när dessa beslutar om för enskilda betungande, offentlighetsrättsliga föreskrifter, däremot inte när de beslutar om civilrättsliga normer.⁴ RF är inte tillämplig på förhållandet mellan enskilda medborgare. Bestämmelser som reglerar detta förhållande återfinns istället bl a i BrB. I 2:1 RF definieras sex positiva opinionsfriheter, yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet..

6 § Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp Han är därjämte skyddad mot kroppsvsitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande.

8 § Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande. Han är även i övrigt tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna detta.

RF skiljer mellan två typer av rättigheter; de absoluta och de relativa. De absoluta kan inskränkas endast genom en ändring av RF, alltså en grundlagsändring. I 2:1 RF är endast punkt 6, religionsfriheten absolut. De relativa rättigheterna kan inskränkas genom vanlig lag, eller annan författning efter bemyndigande i lag, under vissa förutsättningar, se 2:12 RF. Punkt 1 tom 5 i 2:1 RF är relativa rättigheter. Även de kroppsliga fri- och rättigheterna i 2:6 och 2:8 RF är relativa rättigheter.

⁴ Prop. 1975/76:209 s. 86.

12 § De fri- och rättigheter som avses ... får begränsas genom lag. Efter bemyndigande i lag får de begränsas genom annan författning I samma ordning får mötesfriheten och demonstrationsfriheten begränsas även i de fall som anges i 14 § första stycket andra meningen.

Begränsningar ... får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett den och ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsning får ej göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. ...

13 § Yttrandefriheten och demonstrationsfriheten får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskild anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. ... I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten och informationsfriheten ske endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. ...

Som begränsning av yttrandefriheten och informationsfriheten anses icke meddelande av föreskrifter som utan avseende på yttrandes innehåll närmare reglerar visst sätt att sprida eller mottaga yttranden.

14 § Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får begränsas av hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken. I övrigt får dessa friheter begränsas endast av hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

§ 22 Utlänning här i riket är likställd med svensk medborgare i fråga om

1. Skydd mot tvång att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring ...

Om annat icke följer av särskilda föreskrifter i lag, är utlänning här i riket likställd med svensk medborgare även i fråga om

1 yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet (1 §). ...

I 2:12 RF, som hänvisar till bl a 13 och 14 §§ finns uppräknat vilka begränsningar som får göras av de ovan angivna rättigheterna och vilka fyra förutsättningar som finns för att få göra en sådan begränsning;

- En begränsning får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle,
- begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett den,
- begränsningen får ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar,
- begränsning får ej göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Punkt två ovan riktar sig främst till de lagstiftande organen, men skall även tillämpas vid lagtolkning och lagtillämpning. Bestämmelsen är därmed ett uttryck för vad som brukar kallas ändamålsprincipen⁵. Denna och proportionalitetsprincipen nedan är principer som polisen måste beakta vid ett ingripande.⁶ Denna punkt anses även utgöra grund för proportionalitetsprincipen, dvs. principen om att ingen åtgärd får innebära mer våld än nödvändigt.⁷

⁵ SOU 1993:60 s. 91f.

⁶ Fler principer för polisingripande återfinns under denna rubrik senare i arbetet.

⁷ Proportionalitetsprincipen finns uttryckt i förarbetena till RF, SOU 1975/75 s. 202 och prop. 1975/76:209 s. 153, samt i förarbetena till inkorporeringen av Europakonventionen prop. 1993/94:117 s. 39f.

Punkt fyra innebär att ingen myndighet får lägga någons åskådning till grund för att vidta åtgärder mot denne.⁸

I RF är det främst mötes- och demonstrationsfriheten som är intressanta i detta sammanhang. Jag kommer därför att behandla dessa friheter nedan.

Mötes- och demonstrationsfriheten

Mötesfriheten innebär en rätt att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk. Såväl allmänna som enskilda möten skyddas av mötesfriheten.⁹ Hur många deltagare krävs för att deltagarna i ett enligt RF skyddat möte skall vara för handen? Om detta finns olika åsikter; Bull anser att lägsta antalet deltagare är två, medan han säger att Holmberg/Stjernqvist och även Negelius menar att minsta antalet deltagare är tre personer¹⁰. Förarbetena ger ingen vägledning. Vi kan av detta sluta oss till att minst två kanske tre personer behöver närvara för att det skall vara ett enligt RF skyddat möte. För detta arbete anser jag inte det är relevant att ytterligare fördjupa mig i denna diskussion, men den intresserade hänvisas till Thomas Bulls arbete mötes- och demonstrationsfriheten, där ett djupare resonemang kring detta förs.

Demonstrationsfriheten innebär en rätt att anordna och delta i en demonstration på allmän plats. Demonstrationsfriheten är en sedan länge viktig grund för demokratin. Det finns ett starkt allmänt intresse av att medborgarna fritt skall kunna nyttja sin demonstrationsrätt.¹¹ Vad är då en demonstration? I förarbetena anges att en demonstration är att ensam eller i grupp framföra åsikter på allmän plats¹². Demonstrationen är en i någon mån organiserat arrangemang¹³. Det ställs alltså tre krav

⁸ Prop. 1975/76:209 s. 99.

⁹ Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 379, samt SOU 1975:75 s. 130 och prop. 1975/76:209 s. 143.

¹⁰ Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 379f.

¹¹ Prop. 1970:125 s. 53.

¹² SOU 1972:15 s. 157, prop. 1975/76:209 s. 112.

¹³ SOU 1975:75 s. 192.

för att en demonstration som åtnjuter demonstrationsfrihet skall anses föreligga; dels att det skall vara en åsiktsmanifestation, dels kravet på organisation, och dels att detta skall ske på allmän plats¹⁴. Det ställs inget krav på antal deltagare. Av förarbetena kan vi sluta oss till att skyddet avser ansamlingen av människor för opinionsbildande syfte¹⁵. Doktrinen intar samma synsätt som förarbetena på denna punkt.¹⁶ Att notera är att även en sk motdemonstration kan vara skyddad av RF:s regler. Det kan dock i detta fall bli aktuellt med BrB:s regler om störande av allmän sammankomst. Se mer om detta nedan.

Vad är en åsiktsmanifestation? JO menade att ett polisbefäl felaktigt upplöst en demonstration. Att det var en demonstration avgjordes pga. att deltagarna medförde banderoller och framförde slagord i vilka en åsiktsmanifestation skedde¹⁷. Bull menar att handlingar som klart framstår som yttranden av åsikter måste anses falla inom demonstrationsfriheten. Han menar även att man i tveksamma fall bör anse att det föreligger en demonstration¹⁸. Denna åsikt delas av JO, som menar att de regler som skyddar de grundläggande fri- och rättigheterna bör ges en generös tolkning¹⁹. Detta tycker jag är en riktig åsikt.

Vad menas med kravet på organisation? Det går inte av lagtexten i 2:1 RF utläsa detta krav. Detta framgår dock av förarbetena. Där menas att krav på organisation kan ställas, i vart fall om flera deltagare är närvarande. Samtidigt framhålls att det som skiljer en demonstration från en förening är graden av organisation²⁰. Detta är delvis motsägelsefullt. Bull menar att förarbetenas krav på organisation kan uppfattas mer som ett krav på ett gemensamt syfte än på ett planenligt handlande²¹. I praxis har dock det planenliga handlandet varit av betydelse. Där har fästs vikt vid att sammankomsten

¹⁴ En demonstration kan även ske på enskild plats, men den måste ske på allmän plats för att åtnjuta demonstrationsskydd enligt RF.

¹⁵ Prop. 1975/76:209 s. 112.

¹⁶ Bull, Thomas, mötes- och demonstrationsfriheten, s. 393-394.

¹⁷ JO:s ämbetsberättelse 1991/92 s. 62, Dnr 1517-1989.

¹⁸ Bull, Thomas, mötes- och demonstrationsfriheten s. 397.

¹⁹ JO 1991/92 s. 52.

²⁰ SOU 1975:75 s. 192.

²¹ Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 397f.

annonserats ut i förväg och därför varit organiserad²². I ett beslut av JO var det gemensamma syftet avgörande, inte graden av organisation. I detta fall ingrep polisen mot flera smågrupper som förflyttade sig för att försätta sin demonstration på en annan plats. JO menade att demonstrationen pågick även under gruppernas förflyttning²³.

Innebär kravet på organisation att en demonstration skall vara i förväg planerad och följa denna plan för att vara grundlagsskyddad? Förarbetena menar att lösa folksamlingar kan övergå till att vara en demonstration²⁴. Av detta kan slutsatsen dras att även sådana spontana demonstrationer har grundlagsskydd. Om så inte skulle vara fallet skulle den enskildes grundlagsskyddade rätt inskränkas till de i förväg planerade manifestationerna. Detta anser jag inte kunna vara lagstiftarens mening. Bull menar att detta kan utläsas även ur JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 62²⁵. Jag delar denna uppfattning.

Kravet på allmän plats:

Det krävs i 2:1 p. 4 RF att en demonstration skall anordnas på allmän plats för att åtnjuta demonstrationsfrihet. En demonstration kan även äga rum på en enskild plats, men åtnjuter då inte demonstrationsfrihet. Det finns en nära koppling mellan mötesfriheten och demonstrationsfriheten. Demonstrationer som inte företas på allmän plats kan istället skyddas av mötesfriheten, eftersom demonstrationer i vilka fler än en person deltar utgör möten och det för mötesfrihet enligt RF inte finns något platskrav uppställt. Bull menar att kravet på allmän plats är irrelevant för frågan om demonstrationen är grundlagsskyddad eller ej. Detta pga. att en demonstration antingen kan skyddas av demonstrationsfriheten eller mötesfriheten, vilka båda åtnjuter grundlagsskydd.²⁶ Jag delar hans uppfattning att det inte är av betydelse huruvida demonstrationen hålls på allmän plats eller ej för att bedöma huruvida deltagarna

²²JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s.62 samt Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 397.

²³A a s. 52, samt a a s. 398.

²⁴SOU 1975:75 s. 192.

²⁵Även i Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 399.

²⁶A a s. 402.

åtnjuter grundlagsskydd. Dock krävs som sagt att demonstrationen äger rum på allmän plats för att deltagarna skall åtnjuta demonstrationsfrihet.

Valet av plats kan dock begränsas med hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken. En demonstration kan vägras tillstånd enligt 2:10 OL samt 2:14 RF om den skall hållas på offentlig plats och detta t ex inte är förenligt med ordningen eller säkerheten vid sammankomsten eller, som en direkt följd av den, i dess omedelbara omgivning eller med hänsyn till trafiken.

Det finns inte någon enhetlig definition av begreppet allmän plats i vår lagstiftning. Definitionen varierar i olika delar av denna.

Ordningslagen

1 kap.

2 § Med offentlig plats enligt denna lag avses

- 1. allmänna vägar,*
- 2. gator, vägar, torg, parker och andra platser som i detaljplan redovisas som allmän plats och som har upplåtits för sitt ändamål, ...*

2 kap.

1 § Med allmän sammankomst enligt denna lag avses

- 1. sammankomster som utgör demonstrationer eller som annars hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i allmän eller enskild angelägenhet, ...*

För att en sammankomst skall anses som allmän krävs att den anordnas för allmänheten eller att allmänheten har tillträde till den eller att sammankomsten med hänsyn till de villkor som

gäller för tillträde till den bör anses jämställd med en sådan sammankomst. ...

4 § Allmänna sammankomster och offentliga tillställningar får inte utan tillstånd anordnas på offentliga platser. ...

6 § Ansökan om tillstånd att anordna ... en allmän sammankomst ... skall göras hos polismyndigheten.

Ansökan skall göras skriftligen och i god tid. Om möjligt skall ansökan ha kommit in senast en vecka före sammankomsten eller tillställningen. ...

7 § Ansökan om tillstånd att anordna ... en allmän sammankomst ... skall innehålla uppgifter om anordnaren, tiden för sammankomsten ... dennas art och huvudsakliga utformning samt de åtgärder i fråga om ordning och säkerhet som anordnaren avser att vidta.

8 § Polismyndigheten prövar frågor om tillstånd att anordna allmänna sammankomster

10 § Tillstånd till en allmän sammankomst får vägras endast om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten vid sammankomsten eller, som en direkt följd av den, i dess omedelbara omgivning eller med hänsyn till trafiken eller för att motverka epidemi. ...

11 § Beslut med anledning av en ansökan ... skall meddelas skyndsamt.

16 § Den som anordnar en allmän sammankomst ... skall svara för att det råder god ordning vid sammankomsten

Polismyndigheten får meddela de villkor som behövs för att upprätthålla ordning och säkerhet vid sammankomsten eller tillställningen. ...

21 § Chefen för polismyndigheten skall ha fritt tillträde till allmänna sammankomster. ... Detsamma gäller andra personer som polismyndigheten utsett att närvara.

OL är nära knuten till RF:s bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna. Lagen innehåller bl a särskilda föreskrifter om allmänna sammankomster och offentliga tillställningar samt föreskrifter om ordning och säkerhet vid dessa. Där förklaras begreppen offentlig plats, allmän sammankomst och offentlig tillställning, samt anges att det i vissa fall finns krav på tillstånd för att anordna t ex en allmän sammankomst, hur tillståndsansökan skall göras, att polismyndigheten prövar frågan om tillstånd, att denne får vägra tillstånd, dess rätt att inställa eller upplösa t ex en allmän sammankomst, dess rätt att förbjuda att det hålls en allmän sammankomst, ordningsföreskrifter t ex vid en allmän sammankomst, mm.

Offentlig plats är ett mer inskränkt begrepp än allmän plats. Detta utgör dock inget hinder, så länge som innebörden i OL inte sträcker sig längre än vad som omfattas av begreppet allmän plats enligt RF.²⁷

Chefen för polismyndigheten eller den som denne utsett i sitt ställe har alltså lagstöd för att närvara. Den som försöker hindra honom från att komma in och närvara hindrar förrättning, vilket är straffbart som hindrande av förrättning enligt 17:13, 2 st. BrB.

22 § Polismyndigheten får inställa eller upplösa en allmän sammankomst ... som hålls i strid med beslut som innebär avslag på en ansökan enligt 6 § ... eller förbud enligt 25 §.

23 § Polismyndigheten får utöver vad som sägs i 22 § upplösa

1. En allmän sammankomst, om det uppkommer svårare oordning vid själva sammankomsten eller, som en direkt följd av den, i dess omedelbara omgivning eller om sammankomsten medför avsevärd fara för de närvarande eller allvarlig störning av trafiken, ...

24 § En allmän sammankomst ... får upplösas enligt 22 eller 23 § endast om mindre ingripande åtgärder har visat sig vara otillräckliga för att hindra fortsatt lagstridigt handlande,

återställa ordningen, skydda de närvarande eller begränsa störningen av trafiken.

25 § Polismyndigheten får förbjuda att det hålls

1. en allmän sammankomst, om det vid tidigare sammankomst av samma slag uppkommit svårare oordning vid själva sammankomsten eller, som en direkt följd av den, i dess omedelbara omgivning eller om sammankomsten visat sig ha medfört avsevärd fara för de närvarande eller en allvarlig störning av trafiken, ...

Förbud enligt första stycket att hålla en sammankomst eller tillställning får meddelas endast om det kan befaras förekomma lagstridigt handlande, oordning, fara för de närvarande eller störning av trafiken och mindre ingripande åtgärder till förebyggande härav inte är tillräckliga.

28 § Polismyndighetens beslut enligt detta kapitel får överklagas hos länsrätten. ...

29 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. i egenskap av anordnare bryter mot kravet på tillstånd ... i 4 § ... eller mot ett villkor eller förbud som har meddelats enligt ... 16 § andra stycket eller 25 § ...

7. anordnar eller fortsätter en allmän sammankomst /7 trots att sammankomsten ... har inställts eller upplösts enligt 22 eller 23 §.

Har flera medverkat till en gärning som avses i första stycket skall 23 kap. 4 och 5 §§ BrB tillämpas.

En demonstration, som alltså är en allmän sammankomst, får inte utan tillstånd anordnas på offentliga platser. Polismyndigheten är tillståndsmyndighet, och kan vägra tillstånd t ex om det är nödvändigt med hänsyn till ordningen eller säkerheten vid

²⁷ Westerlund, Gösta. Ordningsstörande brott, s. 50.

sammankomsten. De skäl för att vägra tillstånd som räknas upp i OL är en uttömmande uppräknings och närmast en ordagrann uppräknings av de ändamål som enligt RF kan motivera en begränsning av mötes- och demonstrationsfriheten. Det är inte möjligt för polisen att vägra tillstånd på grund av andra skäl.²⁸

I propositionen till OL menar departementschefen att tillståndskravet haft stor betydelse för att mötes- och demonstrationsfriheterna har kunnat utövats under fredliga former. Tillståndsprövningen ger enligt honom polisen en möjlighet att tillse att sammankomster och demonstrationer inte kolliderar vilket kan resultera i ordningsstörningar. Han menar vidare att det från ordningssynpunkt är viktigt att större demonstrationer kan skiljas åt, särskilt om de företräder skilda åsikter. Polisen kan, menar han, som en sista utväg vägra tillstånd ”om en överrenskommelse med sökanden om t. ex. tid och plats för sammankomsten inte kan uppnås.”²⁹

I JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 116 diskuterades hanteringen av tillståndsfrågan när konkurrens finns om de mest gynnsamma mötestillfällena. JO sade att det var en vansklig fråga som fick avgöras från fall till fall med en grundläggande attityd av generositet gentemot anordnaren.

I JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 116 diskuteras problemet som kan uppstå vid tillståndsgivningen då flera arrangörer sökt tillstånd på samma tid och plats. JO menar att om någon arrangör inte kan vägras tillstånd får frågan lösas utifrån lämplighetsaspekter. Avgörande är dels vem som först sökt tillstånd men även om arrangemanget av tradition har speciell anknytning till en viss tid och plats.

Att möjligheterna att vägra tillstånd är små finns belyst i flera fall med olika utgång.³⁰

²⁸ JO:s ämbetsberättelse 1982/83 s. 95.

²⁹ Prop. 1992/93:210 s. 73.

³⁰ Regeringsbeslut 1993-09-23. Dnr 93-3220 där polismyndigheten i Lund vägrat 30-novemberföreningen i Lund tillstånd för demonstration med hänvisning bl a till risken för svår ordning. Länsrätten delade polismyndighetens uppfattning, men regeringen menade att ”Med beaktande av det starka skydd demonstrationsfriheterna erhållit i de angivna bestämmelserna, finner regeringen att tillstånd till sammankomst av förevarande slag skall vägras endast då särskilt starka skäl talar för det och befärade ordningsstörningar inte i tillräcklig grad kan motverkas genom villkor för sammankomsten”. Dessutom

Polismyndigheten har rätt att inställa eller upplösa en demonstration om den hålls t ex i strid med avslagen tillståndsansökan eller ett meddelat förbud³¹ mot att hålla en demonstration. Eftersom ett inställande av demonstrationen får anses vara en mindre ingripande åtgärd än ett upplösande av denna skall demonstrationen i första hand inställas. Detta följer av proportionalitetsprincipen, vilken kommer till uttryck i 2:24 OL som stadgar att de åtgärder polisen vidtar med stöd av 2:22-23 OL, dvs. inställa eller upplösa en allmän sammankomst, måste föregås av försök att nyttja mindre ingripande åtgärder. Vad som menas med att upplösa en allmän sammankomst är inte helt klart. Det har ibland ifrågasatts om demonstrationen upplösts eller vilken åtgärd som vidtagits. Det vanliga är naturligtvis att polisen muntligen beordrar sammankomstens upplösning. Även andra handlingar från polisens sida har dock ansetts vara ett upplösande av sammankomsten. Att stänga in ett demonstrationståg och avlägsna deltagarna i mindre grupper ansågs innebära ett upplösande av detta.³² Justitierådet Munck ansåg i NJA 1989 s. 308 att det inte var att anse som ett upplösande av en allmän sammankomst när polisen uppmanade deltagarna att flytta sig från platsen för att fortsätta demonstrationen några meter bort så att de inte längre stod i vägen för byggnadsarbetenas genomförande. Westerlund delar Muncks uppfattning³³, Bull däremot delar inte denna uppfattning.³⁴

från Länsrätten i Göteborg och Bohus län Dom 1994-09-02, mål nr 3674-94, där länsrätten avtog ett överklagande från Sverigedemokraterna att demonstrera i centrala Göteborg. Länsrätten poängterade att mötes- och demonstrationsfriheterna åtnjuter ett starkt skydd i Sverige och att tillstånd får vägras endast då mycket starka skäl talar för detta. Normalt sett bör tillstånd inte vägras pga. den förväntade motaktionen, eftersom denna oftast kan förebyggas av polisinsatser. Endast när det bedöms som i stort sett omöjligt att förebygga oroligheter på den plats där sammankomsten är avsedd att äga rum kan tillstånd, som en sista utväg, vägras. Kammarrätten fann inte skäl att frångå länsrättens bedömning.

³¹ Som exempel på förbudssituation kan nämnas beslut av polismyndigheten i Göteborg 96-10-01, Dnr AtL 501-3017/96, då Sverigedemokraterna sökte tillstånd till politiskt torgmöte vid Brunnsparcken och Gustav Adolfs torg i centrala Göteborg den 9 november 1996. Eftersom Gustav Adolfs torg var upptaget av torghandel samt att det vid tidigare tillfällen då Sverigedemokraterna arrangerat demonstrationer uppstått allvarlig oordning, avvisades detta av polismyndigheten. Sökanden vägrade acceptera någon annan plats för demonstrationen, varför polismyndigheten avtog ansökan och förenade den med ett förbud att anordna allmänna sammankomster den aktuella dagen på ett antal namngivna platser i centrala Göteborg. Sverigedemokraterna överklagade beslutet, men efter ett möte med företrädare för polismyndigheten återtog överklagandet och en ny ansökan gjordes om att den 8 november få hålla en entimmes torgmöte i Brunnsparcken i centrala Göteborg. Detta beviljades av polismyndigheten.

³² JO:s ämbetsberättelse 1992/93 s. 62.

³³ Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott s. 60.

³⁴ Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 567f.

Polismyndigheten får upplösa en demonstration t ex när svårare oordning uppkommit. Begreppet svårare oordning förekommer även i 2:25 OL där polismyndigheten ges rätt att förbjuda att det hålls en allmän sammankomst, om det vid en tidigare sammankomst av samma slag uppkommit svårare oordning. En bedömning av vad som tidigare förekommit samt en prognosbedömning skall då göras. Vid denna prognosbedömning måste likhetsprincipen och objektivitetsprincipen i RF:s första kapitelns nionde paragraf beaktas.

Vad menas med begreppet svårare oordning? Westerlund menar att svårare oordning skall anses råda under upploppsliknande situationer³⁵. I JO:s ämbetsberättelse 1991/92 s. 52 ansågs polisens bedömning att en svårare oordning förelåg vara korrekt. Demonстранterna kastade då föremål på polis och byggnader samt försökte rycka ner skyddsstaket.

Den omständigheten att en allmän sammankomst äger rum utan att tillstånd sökts innebär inte att polisen har laglig rätt att inställa eller upplösa sammankomsten³⁶.

Rättegångsbalken

24 kap.

1 § Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller därutöver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring och straff,

³⁵ Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott s. 52.

³⁶ Prop. 1992/93:210 s.79 och 262.

2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller
3. fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl till häktning saknas.

Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas till böter, får häktning inte ske.

2 § Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas oberoende av brottets beskaffenhet,

1. om han är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann, eller
2. om han saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

3 § även den som endast är skäligen misstänkt för brott får, ... häktas, om

1. förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda enligt vad som sägs i 1 § första, tredje och fjärde styckena eller 2 § och
2. det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

4 § Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller någon annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. ...

Om ytterligare inskränkningar i fråga om häktning av den som är under arton år finns särskilda bestämmelser.

...

5 § Beslut att häkta någon meddelas av rätten. ...

6 § Om det finns skäl att häkta någon, får han anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan.

Finns det inte fulla skäl till häktning, men är den misstänkte skäligen misstänkt för brottet, får han anhållas, om det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning.

Beslut om anhållande meddelas av åklagaren. I anhållningsbeslutet skall anges det brott som misstanken avser och grunden för anhållandet.

§ 7 Om det finns skäl att anhålla någon, får en polisman i brådskande fall gripa honom även utan anhållningsbeslut.

...

I 24 kap. RB finns regler för under vilka förutsättningar någon kan gripas, anhållas och häktas.

I 24:1 RB klargörs när en person får häktas. Det konstateras i 24:6 att om skäl för häktning finns får personen anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. I 24:7 sägs att om det finns skäl att anhålla någon får en polisman i brådskande skäl gripa denne i avvaktan på ett anhållningsbeslut.

Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller därutöver, får enligt 24:1 RB häktas om det finns risk att han:

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff,

2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller
3. fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år skall häktning ske enligt 24:1, 3 st. RB, om det inte är uppenbart att skäl för detta saknas.

Därutöver får han enligt 24:2 RB häktas om han är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om han antas lämna oriktig uppgift om detta eller om personen saknar hemvist inom riket och det finns risk att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring och straff.

Även den som endast är skäligen misstänkt för brott får häktas under vissa förutsättningar enligt 24:3 RB.

Det är alltså straffskalan i BrB för varje enskilt brott som är avgörande för om häktning kan ske. Det bör dock observeras att det i 24:1, sista st. RB sägs att häktning ej får ske om det kan antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter.

Om förutsättningarna för att gripa en person inte är uppfyllda har polisen möjlighet att anmoda personer att medfölja eller medtaga dessa till förhör enligt 23:8 RB eller att hämta personen till förhör utan föregående kallelse enligt 23:7 RB.

23 kap.

§ 7 ... Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av femtio kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå fängelse kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. ...

Enligt 23:7 RB får en person hämtas till förhör utan föregående kallelse om den som skall höras befinner sig mindre än femtio kilometer från förhørsplatsen och han skall höras om ett brott som kan medföra fängelsestraff. Det krävs även att det skäligen kan befaras att personen inte kommer att rätta sig efter en kallelse till förhör eller att en sådan kallelse skulle innebära att personen skulle undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen. Såväl misstänkta som andra personer får hämtas till förhör, men stor restriktivitet skall iakttas beträffande personer som inte är misstänkta.

§ 8 På tillsägelse av en polisman är den som befinner sig på den plats, där ett brott förövats, skyldig att medfölja till förhör som hålls omedelbart därefter. Vägrar han utan giltig orsak, får polismannen ta med honom till förhöret. ...

Vid bedömningen om 8 § skall tillämpas skall polismannen beakta brottets svårighetsgrad och betydelsen av de upplysningar som personen kan lämna. Regeln ovan gäller såväl misstänkta som vittnen och andra personer. För att ha rätt att ta med någon till förhör krävs att polismannen kommer till platsen i anslutning till att brottet begåtts. JO har i sin ämbetsberättelse uttalat sig om tiden³⁷ och platsen³⁸. Det får förflyta högst tio minuter mellan brottet och polismannens ankomst för att bestämmelsen skall kunna tillämpas. Med ”plats där brott förövats” avses området alldeles intill själva brottsplatsen.

9 § Den som inte är anhållen eller häktad är inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än sex timmar. Är det av synnerlig vikt, att den som kan misstänkas för brottet är tillgänglig för fortsatt förhör, är han skyldig att stanna kvar ytterligare sex timmar.

Den som är under femton år är inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än tre timmar. Om det är av synnerlig vikt för

³⁷ JO:s ämbetsberättelse 1967 s. 153 samt Westerlund Ordningsstörande brott s. 21.

³⁸ JO:s ämbetsberättelse 1969 s. 89 samt Westerlund Ordningsstörande brott s. 21.

utredningen, är den hörde skyldig att kvarstanna ytterligare tre timmar.

Sedan förhöret avslutats eller tiden, då den hörde är skyldig att stanna kvar, utgått, får han omedelbart avlägsna sig. Utan synnerliga skäl får det inte krävas att han infinner sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter.

Den som kan misstänkas för brottet får tas i förvar under den tid han är skyldig att stanna kvar, om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med ingripandet, ordning eller säkerhet.

I 23:9 RB finns en bestämmelse som säger att den som är misstänkt för brott och hålls kvar för förhör får tas i förvar om det är nödvändigt bl a med hänsyn till ändamålet med ingripandet. Huvudregeln är således att de kvarhållne inte skall tas i förvar. Den som inte är misstänkt får, e contrario, inte tas i förvar.

Huruvida personen får tas i förvar har länge varit omdebatterat, men har i och med lagändringen av RB 23:9, sista stycket fastslagits.³⁹

³⁹ JO har uttalat sig beträffande behandlingen av den som tagits med till förhör i sin ämbetsberättelse 1972 s. 51. De riktlinjer som JO dragit upp i detta utlåtande är i korthet att det oftast inte är sakligt motiverat med andra åtgärder än en tillsägelse till förhörspersonen att stanna kvar på polisstationen. Han skulle då kunna anvisas plats i ett förhørsrum, en öppen cell eller annat lämpligt rum. Enligt JO var det emellertid givet att det i vissa fall kunde vara påkallat med mer frihetsinskränkande medel beroende på risk för avvikande eller olämplig kommunikation med annan. För sådana fall borde insättande i arrest kunna komma i fråga som ett alternativ till uppehåll under mer eller mindre påtaglig bevakning i öppen lokal. I ett senare fall 1984/85 s. 135 gav JO uttryck för en delvis annan uppfattning. Fallet gällde en man som hämtats till förhör och underrättats om misstanke om brott. På grund av brist på bevakningspersonal placerades mannen i en oläst polisarrest under nästan en timme. Med hänsyn till innebörden av ett hämtningsbeslut uttalade JO att en person inte får placeras i en arrest enbart på den grunden att han hämtats till förhör. Detta gällde oavsett om denna var öppen eller låst. En person som hämtats till förhör borde överhuvudtaget inte föras till en arrestavdelning. Frågan om förvaringen av den som hämtats till förhör har härefter tagits upp av Högsta domstolen i NJA 1993 s. 360 I och II. HD menar att frågan om var en förhörsperson skall placeras för varje särskilt fall får avgöras utifrån de allmänna principer för polisinskränkande som uppställts i 8 § PL. Enligt domstolen torde det i allmänhet vara tillräckligt att den som skall höras anmodas att stanna kvar, eventuellt med anvisningar att uppehålla sig i ett förhørsrum eller annat icke låst utrymme. Särskilt vid risk att förhörspersonen avlägsnar sig eller för en olämplig kommunikation med annan kan det dock enligt domstolen i undantagsfall vara försvarligt att placera personen i arrest som alternativ till bevakning i öppen lokal. Rättsläget är efter detta fastslaget i och med lagändringen av 23:9 RB.

Brottsbalken

Naturligtvis kan många av brotten i BrB vara aktuella vid en intressekonflikt i samband med en demonstration. Jag kommer att koncentrera min framställning på brotten upplopp samt våldsamt upplopp i 16:1-2 BrB, brottet hets mot folkgrupp i 16:8 BrB samt brottet störande av allmän sammankomst i 16:4 BrB.

Upplopp

16 kap.

1 § Stör folksamling allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att med förenat våld sätta sig upp mot myndighet eller eljest framtvinga eller hindra viss åtgärd och skingrar den sig ej på myndighets befallning, dömes för upplopp, anstiftare och anförare till fängelse i högst fyra år och annan deltagare i folksamlingens förehavande till böter eller fängelse i högst två år.

Om folksamlingen skingrar sig på myndighets befallning, dömes anstiftare och anförare för upplopp till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som menas med en folksamling är inte fullt utrett. Westerlund gör en definition av detta begrepp. Han menar att två rekvisit måste vara uppfyllda för att en folksamling skall anses föreligga:

- ” 1. Deltagarna skall vara så många, att det inte säkert går att fastställa vem som gör vad. Detta kan uttryckas på så sätt, att den enskilde förlorar sin identitet och försvinner in i massans anonymitet. För att så skall anses vara fallet krävs enligt min uppfattning åtminstone tio personer.
2. Deltagarna får för en *utomstående* betraktare inte framstå som en sluten och organiserad enhet med ett gemensamt syfte och anknytning (typ vaktparad, militärtrupp eller grupp poliser). En folksamling uppfattas i stället

mera som en ”öppen” hop som inte är organiserad och där de enskilda individerna kan komma och gå som de vill.”⁴⁰

I RH 1996:4 var huvudfrågan huruvida det förelagat en folksamling. Svea hovrätt fann att sexton personer var ett tillräckligt antal. Rätten fäste även vikt vid att personerna befunnit sig i ett begränsat utrymme samt att de samlats i syfte att genomföra en gemensam aktion.

Jareborg menar att det i regel krävs minst tio personer för att en folksamling skall anses föreligga, men säger att det är svårt att lämna en exakt sifferuppgift.⁴¹

I kommentaren till BrB uttalas att ”Till folksamling är att hänföra även sammankomst, vare sig i det fria eller inomhus och oberoende av om tillträdet är öppet för allmänheten.”⁴² Detta uttalande kommenteras av Bull som ”mindre lämpligt”. Han menar att man då utsträcker det straffbara området till ett grundlagsskyddat område. Det finns sammankomster som inte kan anses vara folksamlingar⁴³. För att uttalandet i brottsbalkskommentaren skall vara begripligt anser jag att det bör tolkas så att en sammankomst kan gå in under begreppet folksamling. Annars överrensstämmer inte detta uttalande i kommentaren med uttalandet att brott som begås av mindre grupper, färre än tio personer, inte är straffbara enligt bestämmelserna i 16:1-3 BrB. ”Paragrafen kan sålunda vara att tillämpa, där sammankomst får ett för den allmänna ordningen störande förlopp. Paragrafen är däremot inte tillämplig på fall, då endast en eller ett par enstaka personer i en folksamling uppträder ordningsstörande.”⁴⁴

Det speciella uppsåtet innebär enligt brottsbalkskommentaren ”ett särskilt, mot ordningen riktat uppsåt. Detta uppsåt är en avsikt att med förenat våld sätta sig upp mot

⁴⁰ Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott s. 58.

⁴¹ Jareborg, Nils, Brotten mot allmänheten och staten (III) s. 105.

⁴² Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottsbalken. En kommentar II, s. 253.

⁴³ Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten s. 595.

⁴⁴ Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottsbalken. En kommentar II, s. 253.

myndighet eller eljest framtvunga eller förhindra viss åtgärd⁴⁵. Att sätta sig upp mot myndighet innebär att folksamlingen skall ha uppsåt att hindra myndighetens ämbetsutövning eller söka framtvunga viss åtgärd. Enbart hotfull stämning mot en impopulär person räcker inte för att folksamlingen skall anses ha visat det behövliga uppsåtet⁴⁶. Det särskilda uppsåtet anses inte uppfyllt om deltagarna i en folksamling stör allmän ordning genom att uppträda hotfullt mot en enskild person utan att visa något uppsåt att denne skall tvingas till, eller hindras från någon åtgärd.⁴⁷ Att en folksamling trotsar en underordnad polismans tillsägelse är inte tillräckligt för att den skall kunna anses ha visat det erforderliga uppsåtet.⁴⁸

Det krävs inte att folksamlingen från början haft det särskilda uppsåtet. Det kan vara en från början fredlig demonstration som sedan urartar.

Varje deltagare i en folksamling riskerar att dömas för brott om denne inte hörsammar skingringsbefallningen. Det krävs att personen är medveten om folksamlingens ordningsstörande uppsåt, han behöver dock inte sympatisera med detta. Har personen inte insett folksamlingens särskilda uppsåt, men uppfattat skingringsbefallningen kan han dömas för brottet ohörsamhet mot ordningsmakten enligt 16:3 BrB. Även en åskådare kan alltså dömas om han uppfyller det sagda. En journalist som befinner sig på platsen för att utföra sitt arbete kan inte dömas för brott, såvida han inte anses som deltagare i folksamlingen och förstått dess uppsåt. Han anses inte delta i folksamlingen om han befinner sig på platsen för att utföra sitt arbete. Det går att skilja ut honom från denna t ex genom att han är anställd av ett mediabolag och utför sina arbetsuppgifter på platsen. Han får dock inte på något sätt visa sig sympatisera med vad folksamlingen företar sig.⁴⁹

⁴⁵ Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottsbalken. En kommentar II, s. 602. Även Jareborg, Nils, Brotten, tredje häftet, s. 125.

⁴⁶ Prop. 1948:80 s. 148.

⁴⁷ Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott s. 62.

⁴⁸ Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottsbalken. En kommentar II, s. 247.

⁴⁹ Westerlund, Ordningsstörande Brott s. 71f.

FAP 151-2 behandlar polisens samarbete med massmedia. RPS intar där en välvillig inställning till journalisters arbete. För ytterligare detaljer hänvisas dit.

Skingsringsbefallningen skall lämnas efter det att folksamlingen visat sitt ordningsstörande särskilda uppsåt. Lämnas skingsringsbefallningen före detta bedöms den som en ordningshållande befallning, enligt 16:3 BrB.⁵⁰ Polismyndigheten är behörig att besluta om en skingsringsbefallning. När beslutet är fattat får varje polisman meddela skingsringsbefallningen. Det finns inga formella krav för hur en skingsringsbefallning skall meddelas. Skingsringsbefallningen skall dock meddelas tydligt och på ett språk som ordningsstöraren begriper. Det är ett brottsrekvisit att denne underlåtit att följa befallningen. Av detta följer att personen skall ha uppfattat och förstått innebörden av denna.

Våldsamt upplopp

Sextonde kapitlet

§ 2 Har folksamling med uppsåt som i 1 § sägs, gått till förenat våld å person eller egendom, dömes, vare sig myndighet var tillstädes eller ej, för våldsamt upplopp, anstiftare och anförare till fängelse i högst tio år och annan deltagare i folksamlingens förhävande till böter eller fängelse i högst fyra år.

Brottet våldsamt upplopp hänvisar till brottet upplopp i paragrafen innan, se därför även kommentaren under denna rubrik.

För att personer i folksamlingen skall ha gjort sig skyldiga till våldsamt upplopp krävs att folksamlingen har det särskilda uppsåtet att gå till förenat våld å person eller egendom. Med förenat våld menas att folksamlingens särskilda uppsåt varit att med förenat våld bete sig på ett visst sätt. Det räcker inte att någon eller några få enskilda bråkmakare i folksamlingen uppträtt på detta sätt.

Det finns två brottsrekvisit uppställda;

- folksamlingens ordningsstörande uppsåt, och
- att folksamlingen gått till förenat våld å person eller egendom.

Straffbara är såväl anstiftare, och anförare som andra aktiva deltagare i folksamlingens förehavande.

- Som anstiftare anses den som ensam eller tillsammans med andra ingivit folksamlingen dess ordningsstörande uppsåt.⁵¹
- Anförare är den som i ord eller gärning tar ledningen av folksamlingens förehavande⁵².
- För att anses som deltagare i folksamlingens förehavande behöver man ej själv ha utövat våld, men man måste ha visat sig vara sympatisör med utövningen av våld, t ex genom hotande eller upphetsande rop eller genom att springa med i en folkmängd som gått till attack.⁵³

Det är inte fråga om våldsamt upplopp om folksamlingen förflyttar sig längs en viss väg, och längs denna misshandlar personer eller skadar egendom, om syftet med våldet inte är att sätta sig upp mot myndighet eller framtvunga eller hindra viss åtgärd från enskild. Paragrafen är dock tillämplig även om folksamlingens uppsåt går ut på att framtvunga eller hindra viss åtgärd av enskild, t ex en enskild polisman som har gripit en person.

I NJA 1995 s. 311 uttalade högsta domstolen att det, för att man skulle kunna anse att det särskilda uppsåtet ha visats, trots att polisen inte fanns på platsen, inte var tillräckligt att folksamlingen varit inställd på att begå straffbara handlingar som polisen skulle ha försökt förhindra, om de varit på platsen. Det fordras att uppsåtet är inställt på att trotsa

⁵⁰ Westerlund, Ordningsstörande Brott s. 65.

⁵¹ Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottbalken. En kommentar II, s. 249.

⁵² A a s. 249.

⁵³ A a s. 250-251.

en myndighet, trots att dessa inte finns på platsen, t ex forcera en avspärning som myndigheten låtit sätta upp.⁵⁴

Jag vill peka på att en polisman även vid ett våldsamt upplopp bör meddela en skingringsbefallning, efter att beslut om detta fattats i behörig ordning.⁵⁵ De som är passiva kan då dömas för upplopp, om de ej hörsammar skingringsbefallningen och rekvisiten för brott i övrigt är uppfyllda.

Hets mot folkgrupp

Rasistiska brott blir allt vanligare. 1997 anmäldes 469 brott som hade samband med extremnationalism. 1998 anmäldes 940 brott av samma karaktär. Ökningen beror delvis på den sk vit-maktkonserten i Brottbys samt händelsen i Nora, där ett stort antal personer greps.⁵⁶

PART I

Article 4

- 1. Each State Party shall ensure that all acts of torture are offences under its criminal law. The same shall apply to an attempt to commit torture and to an act by any person which constitutes complicity or participation in torture.*
- 2. Each State Party shall make these offences punishable by appropriate penalties which take into account their grave nature.*

Sverige ratificerade den 21 december 1965 en FN-konvention angående avskaffande av alla former av rasdiskriminering⁵⁷. I anslutning till detta vidtog 1971 en utvidgning av

⁵⁴ I rättsfallet hänvisas till NJA II 1948 s. 345.

⁵⁵ Polismyndigheten, i praktiken polischef, är behörig att besluta om skingringsbefallning. Enligt 3:8 PF kan polismyndigheten delegera denna beslutsbehörighet.

⁵⁶ SÄPO:s kartläggning av rasistiska brott enligt Göteborgsposten 1999-09-11 s. 6.

⁵⁷ UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

tillämpningsområdet för hets mot folkgrupp. Avsikten var att samordna den svenska lagstiftningen med konventionens artikel fyra där det stadgas en folkrättslig förpliktelse att kriminalisera bl a rasistiska organisationer och deras propaganda, så långt detta är möjligt med beaktande bl a yttrandefriheten.⁵⁸

§ 8 Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Brottet hets mot folkgrupp kan begås i samband med sammankomster. Brottet består i att, medelst uttalande eller annat meddelande, hota eller uttrycka missaktning för en folkgrupp eller annan grupp av personer pga. ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Det finns alltså tre rekvisit uppställda:

- Ett uttalande eller ett meddelande skall spridas,
- Detta skall innefatta ett hot eller ett uttryck för missaktning,
- Detta i sin tur skall baseras på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse.

Punkt ett omfattar inte endast muntliga eller skriftliga utsagor, utan också åtbörder eller bilder som inte kan anses som skrifter.⁵⁹ Skriftliga utsagor omfattas istället av 7:1 TF, som hänvisar bl a till 4 § p. 11. Det blir då aktuellt med ansvar för tryckfrihetsbrott, enligt ansvarighetsreglerna i 8 kap. Tryckt skrift får konfiskeras enligt 7 §. Justitiekanslern är, enligt 9 kap. ensam åklagare i mål om tryckfrihetsbrott. Endast han får inleda förundersökning och besluta om tvångsmedel, vilket framgår av 8:2 TF. Jag kommer inte att ytterligare redogöra för dessa bestämmelser utan i det fall detta skulle bli aktuellt hänvisas till att kontakta justitiekanslern, eftersom endast han får inleda förundersökning etc.

⁵⁸ Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottsbalken. En kommentar II, s. 269f.

I NJA 1996 s. 577 dömdes en person, som bland människor på allmän plats burit vissa märken på sin klädsel med anknytning till nationalsocialistiska rörelser, för hets mot folkgrupp.

Bärande av armbindel med nazistiskt hakkors ansågs i RH 1997:28 kunna innebära meddelande som avses i aktuellt brottsstadgande. Åtalet ogillades dock då det inte visats att meddelandet spritts till fler än ett fåtal. Enligt Claes Cassel, länspolismästarens presstalesman, vid polismyndigheten i Stockholms län, kan hets mot folkgrupp alltid misstänkas utanför den helt privata sfären om de som nås är fler än ett fåtal. Fåtal har, enligt honom, i praktiskt polisarbete blivit cirka tio personer.⁶⁰

Yttrandet skall spridas. Kriminaliseringen omfattar inte yttranden inom den helt privata sfären. Spridning av rasistiska uttalanden etc. inom en förening är straffbar. Med spridning menas att meddelandet når en grupp människor som utgör mer än ett fåtal. Med sprider menas såväl att man själv gör ett uttalande som att man sprider vidare vad man hört av annan.

Med missaktning enligt punkt två avses att även andra kränkande omdömen än sådana som kan bedömas som förtal eller smädelser skall vara straffbara. T ex ett uttalande som är nedsättande för t ex en viss folkgrupp räcker för straffbarhet. Även företeelser som innebär att en viss grupp förlöjligas faller in under bestämmelsen. Inom det straffbara området faller inte omdömen som inte överskrider gränserna för en saklig kritik av vissa raser eller folkgrupper. Något krav på att hotet eller uttrycket för missaktning direkt avser gruppens ras etc. uppställs inte. Bestämmelsen är även tillämplig på uttalanden om t ex kränkande beskyllningar om mindervärdiga egenskaper eller nedsättande handlingar grundat på ras etc. Med ras menas ”den gängse indelningen i vita, svarta, gula och röda”⁶¹. Den ras eller de raser som det är fråga om behöver inte uttryckas.

⁵⁹ Prop. 1970:87 s. 73 samt Holmberg/Leijonhufvud/Wennberg, Brottsbalken. En kommentar II, s. 270.

⁶⁰ Pressmeddelande från polisen i Stockholms län 1999-04-08.

⁶¹ Petrèn/Ragnemalm, Sveriges grundlag s. 80.

Även en indirekt hänvisning, t ex öknamn eller invandrare i allmänhet, faller in under det straffbara området.

De kategorier som skyddas av bestämmelsen är folkgrupper och andra sådana grupper av personer när angreppet tar sin utgångspunkt i personernas rastillhörighet, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse. Bestämmelsen avser kollektivt identifierbara grupper. Den skyddar inte enskilda identifierbara individer. Istället kan bestämmelser i BrB om t ex olaga hot, ofredande eller förolämpning bli tillämpliga i dessa fall.

Störande av allmän sammankomst

16 kap.

§ 4 Om någon genom våldshandling eller oljud eller på annat dylikt sätt stör eller söker hindra ... allmän sammankomst för överläggning, undervisning ... dömes för störande av ... allmän sammankomst till böter eller fängelse i högst sex månader.

För att den fria opinionsbildningen skall kunna förverkligas krävs att det finns skydd mot personer som försöker hindra detta. I NJA II från 1937 uttalas att ”Störande eller hindrande av motståndares möten utgör ett angrepp på en av de institutioner, som äro nödvändiga för att uppbära den demokratiska styrelseformen.”⁶²

En demonstration skyddas inte uttryckligen i lagtexten, men Westerlund menar att med beaktande av lagstadgandets syfte måste en demonstration ses som ett typexempel på en allmän sammankomst för överläggning.⁶³

I NJA II 1937 uttalar sig departementschefen om föremålen för straffskydd. Han menar att ”allmän sammankomst å allmän plats” skall skyddas.⁶⁴

⁶² NJA II 1937 s. 61.

⁶³ Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott s. 89f.

⁶⁴ NJA II 1937 s. 63.

Enligt definitionen på allmän sammankomst i 2:1 OL skall en demonstration anses som en allmän sammankomst. Detta är ytterligare ett indicium att en demonstration faller in under straffstadgandets rekvisit.

Den brottsliga gärningen är att genom våldshandling, oljud eller på annat sätt störa eller försöka hindra allmän sammankomst t ex för överläggning⁶⁵. De allmänna bestämmelserna om försök i BrB är inte tillämpliga, eftersom även ett försök att störa den allmänna sammankomsten anses som ett fullbordat brott.⁶⁶

Kan deltagare i en motdemonstration göra sig skyldiga till störande av allmän sammankomst? Utgångspunkten är att båda demonstrationerna åtnjuter grundlagsskydd. Dock kan demonstrationsdeltagarna inte protestera mot varandra på vilket sätt de vill. Om deltagarna i motdemonstrationen endast stör den andra demonstrationen med plakat och banderoller etc. anses de ej kunna straffas enligt detta straffstadgande.⁶⁷ Detsamma gäller om deltagarna i motdemonstrationen endast genom ett kortvarigt anförande stör demonstrationen.⁶⁸ Om motdemonstranterna däremot är så störande att deras beteende kan jämföras med rekvisitet för ofredande i 4:7 BrB kan de straffas för störande av allmän sammankomst.⁶⁹

Polislagen

I PL finns bestämmelser och riktlinjer för polisens arbete. Nedan, under rubriken några allmänna principer för polisingripande, finns 8 § PL beskriven samt 10 § nämnd. Under denna rubrik skall jag redogöra för ytterligare bestämmelser i PL som jag anser vara relevanta för detta arbete.

⁶⁵ NJA II 1948 s. 348.

⁶⁶ A a s. 349.

⁶⁷ SvJT 1964 Rättsfall från hovrätterna, rf s. 19.

⁶⁸ SvJT 1977 Rättsfall från hovrätterna, rf s. 12.

⁶⁹ Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott, s. 91.

I 2 § PL finns polisens uppgifter beskrivna:

§ 2 Till polisens uppgifter hör att

- 1. förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten,*
- 2. övervaka den allmänna ordningen och säkerheten, hindra störningar därav samt ingripa när sådana har inträffat,*
- 3. bedriva spaning och utredning i fråga om brott som hör under allmänt åtal,*
- 4. lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen,*
- 5. fullgöra den verksamhet som ankommer på polisen enligt särskilda bestämmelser.*

I 11 till och med 18 §§ anges polisens rätt att omhänderta en person mm. Jag kommer nedan att nämna tre av dessa bestämmelser:

- Polisen har enligt 12 § har rätt att omhänderta någon som är under arton år som anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling,
- Polisen har enligt 13 § har rätt att avvisa, avlägsna eller omhänderta en person som genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna,
- 18 § som säger att om någon skall gripas enligt 24 kap. får denne ej omhändertas eller hållas kvar enligt 13 §

I den 18 § finns även en hänvisning till LOB mm. Jag nämner därför kort denna lags mest relevanta paragrafer: I 1 § LOB stadgas att om någon anträffas så berusad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel att han inte kan ta vara på sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller för någon annan får denne omhändertas av en polisman. Även i denna lag finns en bestämmelse i 9 § som säger att om någon skall

gripas enligt 24 kap. RB får han inte omhändertas eller hållas kvar enligt denna lag. Där sägs även att om det finns skäl att omhänderta någon såväl enligt 13 § 2 st. PL som enligt LOB, skall LOB tillämpas. Rangordningen mellan de frihetsberövande åtgärderna är således⁷⁰:

1. Gripande enligt 24 kap. RB.
2. Omhändertagande enligt LOB § 1.
3. Omhändertagande enligt PL § 13, 2 st.

PL

§ 13 Om någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna, får en polisman, när det är nödvändigt för att ordningen skall kunna upprätthållas, avvisa eller avlägsna honom från ett visst område eller utrymme. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd gärning skall kunna avvärras.

Är en åtgärd som avses i första stycket otillräcklig för att det avsedda resultatet skall uppnås, får personen tillfälligt omhändertas.

Ett omhändertagande enligt 13 § PL får inte vidtas i syfte att avvärra abstrakta, ännu inte konkretiserade faror. Det skall vara fråga om ett pågående brott eller en omedelbar fara för sådan.⁷¹ Enligt 13 § skall en individuell prövning göras i varje enskilt fall. I förarbetena menades att det behövdes mer klara och lättfattliga regler för polisens befogenheter att genom ingripande förebygga ordningsstörningar.⁷² Som ett resultat av detta tillkom § 13a-c samt 24 §§ PL .

Är ett omhändertagande med stöd av 13 § PL förenligt med Europakonventionen?
Genom att Europakonventionen 1994 inkorporerades är Sverige folkrättsligt bundet av ett långtgående skydd för medborgarnas och utlänningars individuella rättigheter. I

⁷⁰ Denna fastslås i PL § 18 jämfört med LOB § 9.

⁷¹ NJA 1993:73 III s. 377.

artikel fem i konventionen behandlas individens rätt till frihet och personlig säkerhet. Med undantag från de sex punkterna i bestämmelsen får en individ inte berövas friheten.

Polisen har, i samband med ett ingripande enligt 13 § PL, rätt att med stöd av paragrafens andra stycke tillfälligt omhänderta den, mot vilken ingripandet skett, om andra åtgärder är otillräckliga för att det avsedda resultatet skall uppnås. Den som omhändertagits får hållas kvar under högst sex timmar. Frågan om bestämmelsens förenlighet med Europakonventionen övervägdes av Polisrättsutredningen. Enligt utredningens uppfattning var ett omhändertagande enligt 13 § 2 st. PL att anse som ett frihetsberövande i konventionens mening. Utredningen ansåg vidare att det inte var fråga om sådant frihetsberövande som är tillåtet enligt artikel 5.1 i konventionen och att lagregeln således var konventionsstridig.

I det till Lagrådet remitterade förslaget intog regeringen, trots att flertalet remissinstanser instämt i polisrättsutredningens uppfattning, emellertid en annan hållning. Regeringen framhöll i lagrådsremissen att den praxis som utbildats av Europadomstolen knappast gav någon klar ledning i fråga om så kortvariga frihetsberövanden som det här var fråga om. Med hänsyn härtill, och till att andra länder som ratificerat Europakonventionen har en reglering liknande 13 § 2 st. PL gjorde regeringen den bedömningen att ett frihetsberövande som endast varar några timmar inte är ett frihetsberövande i Europakonventionens mening. Omhändertaganden enligt 13 § 2 st. PL, borde därför anses förenliga med artikel 2.3 i det fjärde tilläggsprotokollet till konventionen och således vara att betrakta som en tillåten inskränkning av den omhändertagnes rörelsefrihet.

Troligtvis kommer 13 § PL användas till dess Sverige fälls i Europadomstolen.

§ 13a Om någon försöker tränga in på ett område eller i ett utrymme till vilket tillträde har förbjudits med stöd av denna lag eller annan författning, får en polisman avvisa eller

⁷² Prop. 1996/97:175 s.18f.

avlägsna honom från området eller utrymmet, när det är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten skall kunna upprätthållas. Detsamma gäller den som vägrar lämna ett sådant område eller utrymme, eller som inte följer en enligt denna lag meddelad anvisning att följa en viss väg.

§ 24 I samband med allvarliga störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten får polismyndigheten, om det är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten skall kunna upprätthållas, förbjuda tillträde till visst område eller utrymme. Detsamma gäller om det finns risk för sådana störningar.

Under samma förutsättningar som anges i första stycket får polismyndigheten anvisa deltagare i en folksamling att följa en viss väg.

Om det är så brådskande att polismyndighetens beslut inte kan avvaktas, får en polisman, i avvaktan på polismyndighetens beslut, meddela sådana förbud och anvisningar som avses i första och andra stycket.

I 24 § PL ges polismyndigheten, eller polisman i brådskande fall, givits befogenhet att förbjuda tillträde till ett visst område eller utrymme eller anvisa viss väg, såsom nämns i 13a §. Det krävs att denna åtgärd är nödvändig för att ordningen eller säkerheten skall kunna upprätthållas. Åtgärden skall ske i samband med ordningsstörningar eller om det finns risk för sådana störningar.

Avspärrning: En tämligen vanlig åtgärd från polisens sida för att förebygga ordningsstörningar, t ex vid demonstrationer, är att spärra av olika områden. Detta kan ske med stöd av 24 § PL.⁷³ Beslut om detta skall fattas av Polismyndighet, i praktiken

⁷³ Berggren/Munck, Polislagen. En kommentar s. 147f.

polischef. Vid fara i dröjsmål får ett sådant beslut fattas av den enskilde polismannen, i avvaktan på polismyndighetens beslut.

§ 13 b Har polismyndigheten med stöd av 2 kap. 22 eller 23 § Ordningslagen (1993:1617) beslutat ställa in eller upplösa en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning, får en polisman avvisa eller avlägsna deltagare och åskådare, om det behövs för att syftet med beslutet skall uppnås.

I 13b § PL hänvisas till OL:s bestämmelser om att inställa eller upplösa en allmän sammankomst. I PL:s bestämmelse finns möjlighet för polisen att avvisa eller avlägsna deltagare och åskådare om detta behövs för att syftet med beslutet enligt OL skall uppnås. Denna paragraf infördes för att klargöra vilka åtgärder polisen har rätt att vidta sedan beslut enligt OL fattats om att ställa in eller upplösa en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning.⁷⁴ Dessa framgår inte av OL:s bestämmelser.

§ 13 c Om en folksamling, som inte är en allmän sammankomst eller offentlig tillställning enligt Ordningslagen (1993:1617), genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna, får deltagarna i folksamlingen avvisas eller avlägsnas från det område eller utrymme där de befinner sig, om det är nödvändigt för att ordningen skall kunna upprätthållas.

En sådan åtgärd får vidtas utan föregående beslut av polismyndigheten endast om det är så brådskande att polismyndighetens beslut inte kan avvaktas.

⁷⁴ Prop. 1996/96:175 s. 24-25.

Enligt 13 c § PL får en folksamling som inte utgör en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning avvisas eller avlägsnas under samma premisser som i 13 §. Skillnaden mot denna paragraf är att i den nyinförda 13c § krävs inte en individuell prövning i varje enskilt fall utan folksamlingens kollektiva beteende bedöms enligt samma skala som individens i 13 §. Prövningen inskränks alltså till frågan om folksamlingen som sådan anses ha stört den allmänna ordningen och om den aktuella personen kan betraktas som deltagare i folksamlingen. 13 c § ger inte polisen möjlighet att omhänderta en deltagare av folksamlingen.

Vad menas med att avvisa, avlägsna respektive omhänderta en person? Ett avvisande kan innebära att en person hindras från att komma in i ett område eller en byggnad. Ett avlägsnande kan innebära att en person flyttas från en lokal eller en plats. Det kan också innebära att den som skall föras bort från en plats förflyttas en kortare sträcka, antingen till fots eller i ett polisfordon. Om det är frågan om annat än en kortare sträcka och åtgärden innefattar ett påtvingat kroppsligt ingrepp som inte är helt kortvarigt torde åtgärden vara att betrakta som ett omhändertagande. Beträffande skillnaden mellan ett avlägsnande och ett omhändertagande brukar ett allmänt riktmärke anges; att föra en person från en plats anses vara ett avlägsnande, medan att föra en person till en plats anses vara ett omhändertagande. Att t ex föra en person till dennes bostad anses vara ett omhändertagande.⁷⁵

§ 19 En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

- 1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller*
- 2. för att hans identitet skall kunna fastställas.*

⁷⁵ Berggren/Munck, Polislagen. En kommentar 1989 s. 95f.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 35 kap. 3 § BrB.

I 19 § PL finns bestämmelser om kroppsvisitation mm. Andra stycket i paragrafen skall enligt förarbetena utnyttjas endast då risken typiskt sett framstår som stor för att vapen och andra tillhyggen skall komma till användning vid våldsbrott⁷⁶. Som ett typfall anges i JO:s beslut med Dnr 150-1997: ”Situationen kan te sig allmänt hotfull och konfliktfylld såsom när två rivaliserande ungdomsgrupper konfronteras på allmän plats och olika slags provokationer förekommer som gör det troligt att vissa av ungdomarna bär på knivar eller andra tillhyggen.”

§ 23 Kan av särskilda skäl risk anses föreligga att något brott, som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, kommer att förövas på en viss plats, får en polisman i syfte att avvärja brottet eller bereda skydd mot detta

- 1. bereda sig tillträde till ett hus, rum eller annat ställe för att söka efter sprängmedel, vapen eller något annat farligt föremål,*
- 2. avstänga, utrymma eller förbjuda tillträde till ett hus, rum eller annat ställe, meddela förbud mot flyttande av visst föremål eller mot trafik med visst kommunikationsmedel eller vidta någon annan sådan åtgärd.*
- 3. Föreligger allvarlig risk för brott som avses i första stycket, får en polisman för att söka efter ett farligt föremål även kroppsvisitera personer som uppehåller sig på platsen.*

⁷⁶ Prop. 1986/87:115 s. 11 och 12.

4. *En åtgärd som avses i denna paragraf får endast om fara är i dröjsmål vidtas utan föregående beslut av polismyndigheten.*

I 23 § PL framgår polisens rätt att i särskilt riskfyllda situationer genomföra husrannsakingar, avstänga, utrymma eller förbjuda tillträde till utrymmen eller kroppsvisitera personer, i syfte att avvärja brott eller bereda skydd mot detta. Beslut skall i första hand fattas av polismyndigheten men en polisman får vid fara i dröjsmål vidta åtgärden utan beslut av polismyndigheten.

§ 27 Protokoll skall föras över ingripande som innebär att någon avvisas, avlägsnas, omhändertas eller grips. Protokoll skall också föras över husrannsakan och liknande åtgärder enligt denna lag samt vid omhändertagandet av föremål.

Av protokollet skall det framgå

1. *vem som fattat beslutet om ingripandet,*
2. *grunden för beslutet och tidpunkten när det fattats,*
3. *vem eller vilka som har deltagit i ingripandet,*
4. *vem eller vilka som ingripandet har riktat sig mot,*
5. *tiden för ingripandet samt*
6. *vad som i övrigt har förekommit vid ingripandet*

Ansvarig för att protokoll upprättas är, i fråga om uppgifter som avses i andra stycket 1 och 2, den som fattat beslutet och i fråga om uppgifter som avses i andra stycket 3 – 6, den som är att anse som förman vid ingripandet. ...

Dokumentation: I JO:s beslut med diarienummer 1931-1994 påpekas vikten av dokumentation. Det kan, enligt JO Claes Eklundh, ej godtas att det i efterhand inte är möjligt att bilda sig en klar uppfattning om vilka åtgärder polisen har vidtagit i ett visst

fall och att det inte heller går att utreda vare sig vem som har fattat beslut om ett visst polisingripande eller vilka rättsliga överväganden som legat till grund för detta. Enligt 27 § PL ställs vissa krav på dokumentation och vad denna skall innehålla.

Lagen om unga lagöverträdare

LUL blir aktuell i de fall en person som är misstänkt för brott inte har fyllt tjuogoett år. Där finns vissa bestämmelser om behandling av den unge om han gripits, medtagits till förhör etc. Den unge, under femton år, får t ex inte låsas in i polisarrest enligt trettiofjärde paragrafens andra stycke. Detta gäller även om den unge omhändertas enligt LOB, 13 § PL eller medtas till förhör enligt RB:s bestämmelser. Jag kommer nedan att peka på viktiga paragrafer i LUL, men inte att utförligare redogöra för dessa.

Några av de regler i LUL som blir aktuella om personerna är under tjuogoett år:

- 2 § stadgar att en förundersökning mot en person under arton år skall ledas av en åklagare eller en polisman med särskilda kvalifikationer.
- 3 § säger att åklagaren skall leda en förundersökning mot en person som inte fyllt arton år om det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.
- 5 § säger att vårdnadshavare e dyl. skall underrättas och kallas till förhör tillsammans med den unge om denne person är under arton år och skäligen är misstänkt för brott, och detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot att så sker.
- 6 § stadgar att socialnämnden genast skall underrättas om någon som är under arton år är skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa.
- 7 § säger att företrädare för socialtjänsten skall närvara vid förhör med den unge under arton år om detta kan ske utan men för utredningen.
- 13 § tillåter den enskilde polismannen att anmoda den unge mellan femton och arton år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada p g a brott, om den unge har erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att han har begått brottet. Anmodan får dock ske

endast om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Dessutom skall målsägandens samtycke inhämtas innan anmodan sker, om detta inte är uppenbart obehövt.

- 14 § säger att en gripen eller till förhör medtagen person under arton år får kvarhållas för att överlämnas till föräldrar, vårdnadshavare eller företrädare för socialtjänsten eller någon annan lämplig vuxen person. Maxtid är tre timmar. Den som är över femton år får för detta ändamål tas i förvar om det är nödvändigt med hänsyn till ordning eller säkerhet. Den avvägning som enligt de s.k. behovs- och proportionalitetsprinciperna i 8 § PL skall göras vid alla polisingripanden innebär att det normalt inte bör komma ifråga att placera ungdomar mellan femton och arton år i arrest. Det kan dock i vissa situationer vara nödvändigt att ta den omhändertagne i förvar. Den som är under femton år får däremot aldrig tas i förvar, enligt 34 §, 2 st. LUL.

Det förtjänar dock att påpekas att det normalt inte bör komma ifråga att ungdomar under arton år placeras i polisarrest eller häkte eller låses in på annat sätt. Enligt FN:s konvention om barns rättigheter⁷⁷ får ett frihetsberövande av ett barn endast användas som sista utväg och då för kortast lämpliga tid.

Det är enligt Rikspolisstyrelsens föreskrifter inte tillåtet att förvara ett barn under femton år i polisarrest eller annat låst utrymme.⁷⁸

- 24 § säger att offentlig försvarare skall förordnas för en person som inte fyllt arton år om det inte är uppenbart att personen saknar behov av försvarare.

Föreligger det fara i dröjsmål får en polisman fatta beslut om gripande, i detta fall enligt 34 § LUL, eller beslut om att personen skall medfölja till förhör enligt 23:8 RB.

⁷⁷ Den av förenta Nationerna den 20 november 1989 antagna konventionen om barnets rättigheter (Convention on the Rights of the Child), artikel 37.

⁷⁸ Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet 403-1.

Lag om förbud mot politiska uniformer

1 § Bärande av uniform eller liknande klädedräkt, som tjänar att utmärka bärarens politiska meningsriktning, vare förbjudet. Förbud som nu sagts avser jämväl uniformspersedel, armbindel eller annat därmed jämförligt i ögonen fallande kännetecken.

2 § Den som bryter mot vad som i 1 § är föreskrivet, söms till böter. Det som olovligen burits skall förklaras förverkat.

Hovrätten för Västra Sverige har i två avgöranden funnit att lagen strider mot den grundlagsskyddade yttrandefriheten.⁷⁹ Enligt Ds 1996:33 föreslås att lagen om förbud mot politiska uniformer skall upphävas och ersättas med en ny paragraf i 16:8 a BrB, otillåtet brukande av kränkande symbol. Någon sådan lagändring har ännu inte skett. Detta sammantaget tycker jag gör att man kan dra slutsatsen att lagen om förbud mot politiska uniformer är obsolet, dvs. att den inte skall tillämpas.

Att notera är att bärande av kläder av en viss färg och visst snitt tillsammans med märken som anknyt till nazistiska eller liknande åsikter kan anses vara ett sådant meddelande som är straffbart enligt 16:8 BrB som hets mot folkgrupp.⁸⁰

Några allmänna principer för polisingripande

- *Legalitetsprincipen* uttrycks i 1:1, 3 st. RF. Den stadgar att begränsningar i medborgarnas frihet inte får göras av det allmänna, utan att stöd för detta finns i lag.

1:1, 3 st. RF

... Den offentliga makten utövas under lagarna ...

⁷⁹ RH 1997:47 som refereras i Westerlund Ordningsstörande brott s. 130-131. Se även professor Håkan Strömbergs artikel i Förvaltningsrättslig tidskrift 1-2 '97. I DS 1996:33 s. 15-16 refereras de aktuella tillfällena.

⁸⁰ NJA 1996 s. 577 samt Bull, Thomas, Mötes och demonstrationsfrihet s. 280 samt 628.

Denna princip är grundläggande för polisens arbete och innebär konkret att polisen i sitt arbete är skyldig att beakta lagstiftningen och att de måste ha stöd i lag för att göra ett ingripande mot en person och som inskränker någon av dennes grundläggande fri- och rättigheter. Legalitetsprincipen kommer också till uttryck i 8 § PL.

§ 8 PL

En polisman som har till uppgift att verkställa en tjänsteuppgift skall under iakttagande av vad som föreskrivs i lag, eller annan författning ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Måste tvång tillgripas, skall detta ske endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet skall uppnås.

Ett ingripande som begränsar någon av de grundläggande fri- och rättigheter som avses i 2 kap. RF får ej grundas enbart på bestämmelserna i första stycket.

- I 8 § 1 st. PL uttrycks *behovs- och proportionalitetsprinciperna*. Bestämmelser härom återfinns även i 2:12 RF. Behovsprincipen säger att ett ingripande får ske endast när det är nödvändigt för den aktuella farans eller störningens avvärjande eller undanröjande. Proportionalitetsprincipen innebär att de skador och olägenheter som ingripandet kan medföra för motstående intressen inte får stå i missförhållande till syftet med ingripandet. Våld får användas endast när det behövs, dvs. när andra medel är otillräckliga för att utföra den tjänsteuppgift det är fråga om och våldsanvändning kan väntas leda till det avsedda resultatet. Vidare får våld över huvud taget inte tillgripas, om den aktuella tjänsteuppgiften inte har en sådan betydelse att det framstår som rimligt att den genomförs med fysiskt tvång. Om så är fallet måste under hela händelseförloppet beaktas att aldrig mera våld används än som är rimligt i förhållande till vad som kan uppnås därigenom. I 10 § PL anges i vilka situationer polismannen får använda våld.
- *Likhetsprincipen* uttrycks i 1:2 RF

1 kap. RF

2 § Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

1:2 RF stadgar även en skyldighet för domstolar och andra förvaltningsmyndigheter att beakta allas likhet inför lagen. Även detta är ett uttryck för likhetsprincipen.

- *Objektivitetsprincipen* återfinns även denna i 1:9 RF. Denna innebär för polisen att de skall iaktta saklighet och opartiskhet i sitt arbete.

9 § Domstolar samt andra förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet.

- *Ändamålsprincipen* återfinns som redan nämnts i 2:12 RF, där det sägs att begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett den.

En internationell jämförelse avseende demonstrationsfriheten

Under denna rubrik ämnar jag ge en mycket kortfattad redogörelse för några av våra grannländers bestämmelser om demonstrationsfriheten. En längre redogörelse för internationella förhållanden i detta avseende finns i SOU 1975:29. Jag hänvisar den intresserade dit. Anledningen till att jag valt att kortfattat göra en jämförelse är att flera av deltagarna i demonstrationen i Nora 1998 var av utländsk, främst nordisk/europeisk härkomst. Är deras lagstiftning annorlunda och således deras juridiska fostran och normer annorlunda än det svenska synsätt vi ”svenskar” fostrats in i?

I de flesta rättsordningar finns regler om mötesfrihet, demonstrationsfrihet och yttrandefrihet. I Danmark har medborgarna rätt att obeväpnade, utan tillstånd, samlas på allmän plats för möte eller demonstration. Denna rätt kan inskränkas på ungefär samma grunder som i svensk rätt. Ordningsmakten kan, på liknande sätt som i Sverige,

formulera ordningsregler och säkerhetsföreskrifter⁸¹. Finland⁸² och Norge⁸³ har ungefär samma regler som Danmark. Även Tyskland har liknande regler i detta avseende.⁸⁴ Att märka är att Tyskland har en hård lagstiftning mot nazistiska och rasistiska yttringar, vilket bl a yttrar sig i ett förbud mot symboler såväl som ett förbud mot sammanslutningar som i sin verksamhet kommer i konflikt med gällande strafflagstiftning, t ex rasistiska organisationer.

Många länder är dessutom, liksom Sverige, bundna av Europakonventionens bestämmelser och har på olika sätt ratificerat eller implementerat dessa bestämmelser. De mest relevanta av dessa bestämmelser återfinns under avsnittet om Europakonventionen. Därutöver hänvisas till SOU 1993:60, främst sidan 79f.

FN-konventionen, The International Covenant om Civil and Political Rights (1966), anger rätten att delta i fredliga möten och sammankomster⁸⁵, samma rättighet som återfinns i Europakonventionens artikel 1:11. Denna rätt kan begränsas enligt samma stadgande, på samma sätt som i Europakonventionens artikel 1:11, andra stycket. Även i andra folkrättsliga konventioner finns liknande bestämmelser.

Händelseförloppet i Nora relaterad till relevant lagstiftning

I detta avsnitt kommer jag att redogöra för händelsen i Nora och samtidigt relatera denna till relevant lagstiftning.

Bakgrund

Den tjugoförsta april 1998 inkom en ansökan till polismyndigheten i Örebro län om att få demonstrera i centrala Örebro den första maj 1998. Sökande för demonstrationen var

⁸¹ SOU 1975:29 s. 24f.

⁸² A a s. 75f.

⁸³ A a s. 94ff.

⁸⁴ A a s. 188ff.

⁸⁵ Art. 18, 19 och 21.

en företrädare för Nationalsocialistisk Front (NSF) i Örebro. Bestämmelser om detta förfarande finns i 2 kap. OL.

Polismyndigheten avslag ansökan den tjugosjunde april samma år, men hänvisning till ordning och säkerhet, eftersom en demonstration som kopplas till nazism erfarenhetsmässigt medför att motdemonstranter kommer att söka sig till platsen för demonstrationen. Dessa motdemonstrationer får lätt till följd att svårare oordning och avsevärd fara för de närvarande kan uppstå. Situationen kan även trappas upp till upplöpsliknande förhållanden med stenkastning och andra allvarliga våldshandlingar. Enbart det faktum att NSF avser att demonstrera den första maj, då det traditionellt förekommer demonstrationer av arbetarrörelsen, förutses komma att uppfattas som en provokation i sig av en stor majoritet i vårt samhälle. Erfarenheter från tidigare händelser där olika demonstrerande grupper konfronterats inger stor oro. Det finns tydliga tendenser att konfliktbenägenheten ökat det senaste året. ”Det faktum att demonstrationen planerats till den 1 maj medför sammantaget att en mycket allvarlig hotbild framträder.”⁸⁶ Andra stora tillståndsgivna aktiviteter äger rum samma dag. ”En sammantagen bedömning av situationen gör att det även med mycket omfattande polisinsatser får anses omöjligt att upprätthålla ordning och säkerhet på en rimlig nivå den aktuella dagen”⁸⁷ Tillståndsansökan avslogs med hänvisning till 2:1, 12 och 14 RF samt till 2:4, 10 och 16 OL.

Beslutet om att avslå tillståndsansökan överklagades den tjugooåttonde april 1998 av sökanden. I överklagandet gjordes gällande att beslutet ”tyder enbart på politisk diskriminering och att polismyndigheten förkastar yttrande och demonstrationsfrihet för att slippa kritik i en allt annat än demokratisk och opartisk media.” Klaganden gjorde gällande att de ville att avslaget återkallades och att ”ni följer Svea rikes lag.” En hänvisning till de grundläggande fri- och rättigheterna i 2:1 RF, mötes- och demonstrationsfrihet, gjordes.

⁸⁶ Beslut med diarienummer AA-501-6574/98, Polismyndigheten i Örebro län.

⁸⁶ A st.

Överklagandet prövades först av polismyndigheten. Denna ansåg att vad NSF anfört i skrivelsen med överklagandet inte föranledde att polismyndigheten omprövade sitt tidigare beslut om avslag. Polismyndigheten överlämnade därför ärendet till Länsrätten för prövning.

Förfarandet överrensstämmer med 23-25 §§ FL, som anger hur ett överklagande av ett beslut skall ske. I 27 § FL stadgas under vilka förutsättningar som myndigheten som fattat beslutet får ompröva detta.

Länsrätten meddelade i dom den tjugonionde april 1998 att överklagandet avsågs. Med hänsyn till intresset av att få besked i ärendet så snart som möjligt sammankallade länsrätten en nämnd redan den tjugonionde april, dagen efter att polismyndigheten överlämnat ärendet till länsrätten. Detta ligger i linje med myndigheternas serviceskyldighet enligt 4 § FL, samt 7 § FL, som säger att ärenden där någon enskild är part skall handläggas så enkelt, snabbt och billigt som möjligt.

Händelseförloppet den första maj 1998⁸⁸

Då polismyndigheten befarade att NSF skulle komma att genomföra demonstrationen oaktat avslagen tillståndsansökan och att motdemonstranter befarades använda våld beslutades om att en särskild polisstyrka skulle inrättas för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Beslut i stort (BIS) fattades av kommenderingschef Pme Dan Persson. Detta innebar i korthet att Polismyndigheten i Örebro län inte skulle komma att tillåta någon form av demonstration från NSF:s sida.

Under dagen den första maj samlades mellan 50 och 100 personer i ett bostadsområde i Örebro. Dessa som uppfattades som sympatisörer till NSF. Några andra sympatisörer

⁸⁸ Redovisning av polisinsats 98-05-07, Polismyndigheten i Örebro län.

iaktogs i Kumla, ca 1.5 mil söder om Örebro, då de undersökte möjligheten att genomföra demonstrationen där. Polisinsatsen splittrades upp till ett antal olika områden. Klockan 15.00 lämnade ett antal NSF-sympatisörer Örebro och färdades norrut mot Nora, där passagerarna lämnades av och chaufförerna återvände till Örebro för att hämta fler sympatisörer. Några få polismän sändes till Nora för bevakning. Då det samlats ytterligare ett antal NSF-sympatisörer i Nora skickades även en specialutbildad insatsgrupp till platsen. Den bestod av drygt tiotalet poliser. Chefen för insatsgruppen, Pinsp Lars Ferm, utsågs att leda verksamheten i Nora. Förutom poliser från Örebro län rekvirerades en avdelning från Stockholm, som anlände till Örebro klockan 16.35.

Klockan 16.21 fattades beslut av Pme Dan Persson att inställa demonstrationen. Beslutet att demonstrationen skulle inställas fattades med stöd av 2:22 OL. Detta beslut innebar att aktuell demonstration inte skulle genomföras denna dag. Beslutet gällde omedelbart.

Pinsp Lars Ferm, meddelade beslutet till det 20-30-tal NSF-sympatisörer som samlats för demonstration. Dessa avbröt sina aktiviteter och återgick till en samlingsplats.

Klockan 16.42 meddelades att ett fyrtiotal NSF-sympatisörer fanns på samlingsplatsen. Straxt därefter upptäcktes att det där fanns åtminstone ett sjuttioal sympatisörer och dessa började att i ordnad form marschera mot centrala Nora. Pinsp Lars Ferm och den övriga polispersonalen på plats formerade sig till en kedja för att förhindra tillträde till centrum. Främsta ledet i demonstrationståget gick till angrepp med flaggstänger samt riktade sparkar och slag mot poliskedjan. Deltagare i demonstrationståget bröt sig igenom polisformationen och demonstrationståget fortsatte mot torget i Nora. Demonstranternas agerande, att med våld forcera den av polisen formerade kedjan, rubricerades som våldsamt upplopp, enligt 16:2 BrB. En person hade dessutom gjort sig skyldig till hets mot folkgrupp enligt 16:8 BrB genom att göra en så kallad hitlerhälsning.

Efter denna genombrytning bedömde polismännen att ett fortsatt ingripande med det fåtal polismän som fanns på platsen i förhållande till antalet demonstranter inte ansågs verkningsfullt. Polisförstärkning begärdes.

NSF genomförde en demonstration där bl a ett tal hölls på torget i Nora. Efter detta återgick gruppen till en samlingsplats.

När polisförstärkningen anlät kunde hela gruppen av demonstranter fås under kontroll, efter beslut av Pinsp Lars Ferm. Husrannsakan genomfördes i de bilar som NSF-sympatisörerna anlät i. Beslutet fattades enligt 28:1 och 5 RB.

Därefter tog pkom Karl Wallin över Polisinsatschefsansvaret i Nora. Ytterligare en stund senare greps ett antal personer. Detta beslut fattas med stöd av RB:s regler om gripande i 24 kap.

De gripna fördes till polisstationen i Örebro. Där uppstod problem, bl a med dokumentationen, eftersom antalet gripna uppgick till över sjuttio stycken. Ett antal polismän extrainkallades för att förhör jämlikt 24:8 RB skulle kunna genomföras med de gripna utan att överskrida tidsfristen som stadgas i paragrafen..

Därefter kontaktades åklagare som beslutade om de skulle anhållas eller friges.

Under natten anhölls fem av de gripna misstänkta för våldsamt upplopp medan de övriga frigavs efter beslut av åklagare.

Rättsligt efterspel

Lindesbergs tingsrätt

Sju personer, nedan benämnda A tom G, åtalades i Lindesbergs tingsrätt för diverse brott, varav några skett i samband med händelsen i Nora den första maj 1998.

A, dömdes till fängelse i sex månader för bl a våldsamt upplopp, som anstiftare och anförare. Han ropade ”framåt” i megafon innan kollisionen med poliskedjan. Dessutom dömdes A för hets mot folkgrupp, bestående i att han gjorde en så kallad hitlerhälsning när han höll tal på torget i Nora.

A och G ”vilka alltså har ledande befattningar inom NSF och som sådana också organiserat demonstrationen, har båda i ord och handling förmått folksamlingen att ådagalägga uppsåtet att gå till förenat våld mot polisen.”⁸⁹ De båda manade på folksamlingen när de rörde sig fram och tillbaka längs demonstrationståget under marschen, A genom att ropa framåt och G genom att med armarna vifta framåt. De dömdes därför som anstiftare och anförare av det våldsamma upploppet.

B, dömdes till fyra månaders fängelse bl a som anförare av våldsamt upplopp. Han var flaggbärare och utövade våld med flaggan mot poliskedjan.

”Demonstrationståget leddes av fanbärarna, vilka redan härigenom måste få ett särskilt ansvar och eftersom de genom sin position med lätthet kunnat överblicka och förutse vad som skulle inträffa. Genom att gå till attack mot polismännen och i övrigt visa sympati för folksamlingens åtgärder bör envar av ... B, C, E och F ... därför dömas som anförare av det våldsamma upploppet.”⁹⁰

C, dömdes till tre månaders fängelse bl a som anförare av våldsamt upplopp. Han var flaggbärare och utövade våld med flaggan mot poliskedjan.

D, dömdes till tre månaders fängelse bl a som deltagare i våldsamt upplopp. Han hoppsparkade mot poliskedjan.

⁸⁹ Lindesbergs tingsrätts dom B 79/98 s. 40. ⁸⁹ Lindesbergs tingsrätts dom B 79/98 s. 41. Jag har valt att ersätta namnen med de bokstäver jag genomgående använt för dessa.

⁹⁰ Lindesbergs tingsrätts dom B 79/98 s. 41. Jag har valt att ersätta namnen med de bokstäver jag genomgående använt för dessa.

E, dömdes till fyra månaders fängelse bl a som anförare av våldsamt upplopp. Han var flaggbärare och utövade våld med flaggan mot poliskedjan.

F, dömdes till tre månaders fängelse bl a som anförare av våldsamt upplopp Han utövade inget våld men passerade förbi poliskedjan.

G, dömdes till fängelse sex månader bl a som anstiftare och anförare av våldsamt upplopp. Han manade på deltagarna i demonstrationståget och talade på torget i Nora där han bl a sade att polisen inte kunde stoppa dem, inget kan stoppa dem.

För **A**, **B**, **C** och **D**, har strafflindringsregeln i 29:7 BrB tillämpats, pga att dessa begått brott innan de fyllt tjugooett år.

Beträffande **G** tillämpades 34:6, 3 st. BrB, varför en tidigare dom med skyddstillsyn som påföljd påverkade fängelsestraffets längd.

Göta hovrätt

Samtliga utom B överklagade domen till Göta hovrätt.

Två personer, **A** och **G**, återkallade sin talan och målet mot dem avskrevs således.

C, **E** och **F**, kan enligt Göta hovrätt ej anses som anförare, eftersom de inte lett eller fört befäl över tåget. Enbart det faktum att de gått i spetsen för tåget som fanbärare är inte tillräckligt för att de skall ses som anförare. I övrigt fastställde hovrätten tingsrättens dom beträffande dessa personer.

Domen för **D** ändrades ej beträffande händelsen i Nora.

Högsta domstolen

Göta hovrätts dom överklagades av **D** till Högsta domstolen. Prövningstillstånd meddelades ej. Göta hovrätts dom står alltså fast.

Händelseförloppet i Nora – vilka frihetsberövades? (statistik).

74⁹¹ personer greps för våldsamt upplopp i Nora den första maj 1998. Två av dessa var underåriga och frigavs omgående. Av de gripna personerna åtalades sju personer för våldsamt upplopp. En av dessa åtalades dessutom för hets mot folkgrupp. Alla dessa personer var män. Femtiotre förundersökningar mot män och tio mot kvinnor nedlades med motiveringen att brott ej kan styrkas. För en man och en kvinna inleddes inte förundersökning pga. att de var under femton år.

De gripna var födda:

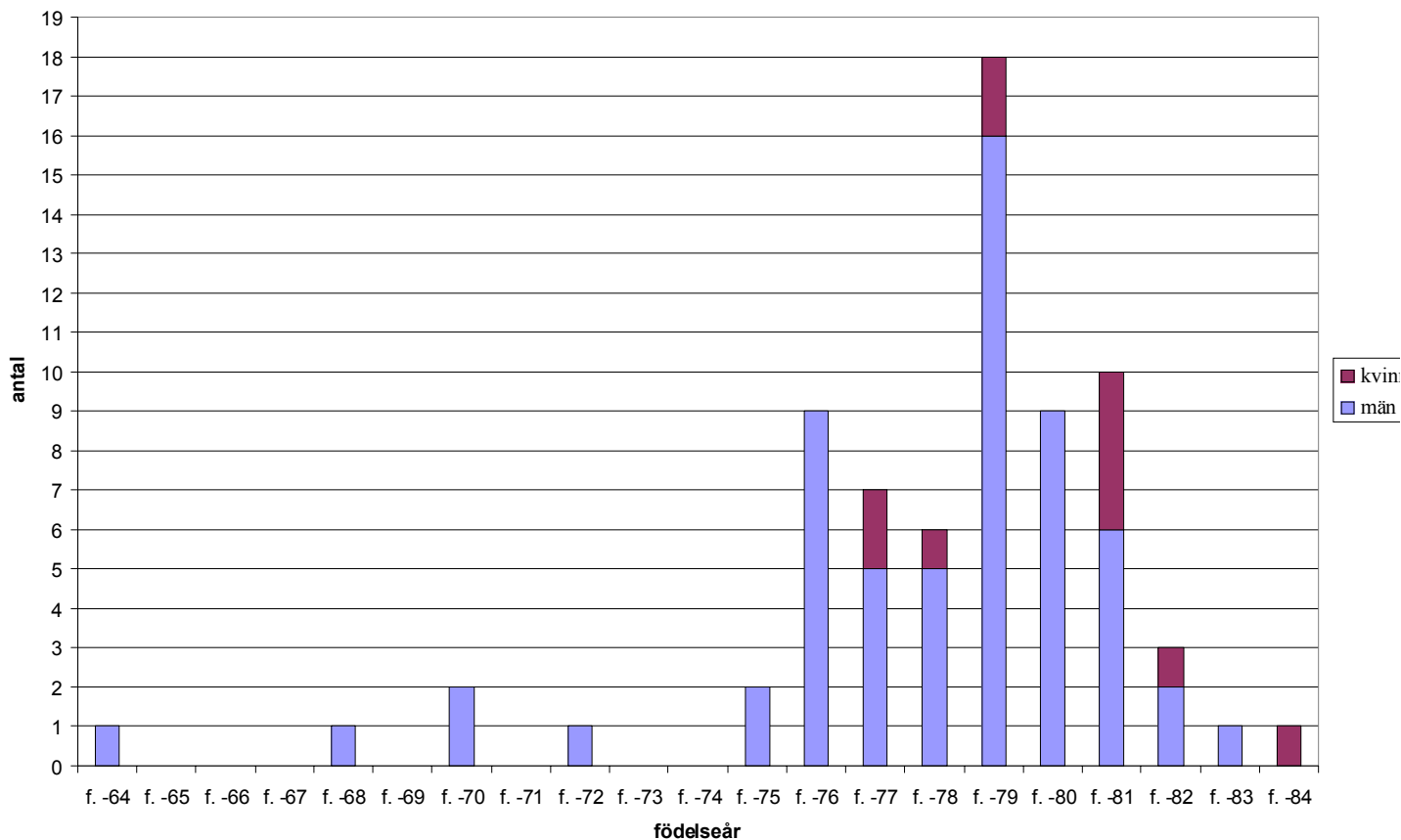
1975 (1 st),

1976 (1 st.),

1977 (2 st.) och

1979 (3 st.)

⁹¹ Denna siffra varierar i olika material, mellan 72 och 74. Jag har i polisens material funnit siffran 74 varför jag valt att ange denna. När jag påtalade osäkerheten i antal gripna för Pkom Karl Wallin sade han att detta var ytterligare ett tecken på att dokumenteringen skulle ha kunnat skötas bättre. Han sade att siffran var straxt över sjuttio stycken. Eftersom detta inte är av avgörande betydelse för detta arbete har jag nöjt mig med den uppgiften.

Mediabevakningen av händelsen i Nora den första maj 1998.

Jag har hittills skildrat händelsen i Nora ur ett myndighetsperspektiv. Genom att studera mediabevakningen av händelsen vill jag försöka se vilken bild av händelsen som massmedia och invånarna i trakten gav samt hur de upplevde myndighetens agerande. Pressen är intressant eftersom den kan fungera som informationsspridare för vad som skall hända samt sprida myndighetens information. Jag har företagit en undersökning av lokalpressen, främst Nerikes Allehanda, för tiden runt händelsen 1998 samt även för samma period 1999 för att göra en uppföljning av reaktionerna året efter ”nazistdemonstrationen”. Den genomgående reaktionen i pressen är att demonstrationen ej skall få genomföras. Jag har nedan valt att kortfattat redogöra för några åsikter som kan sägas vara generella överlag samt även några spektakulära uttalanden, främst från politikerhåll.

”Det finns ingen grund till att avslå ansökan”. ” Det här är helt nytt i Örebro och vi har inte hunnit behandla frågan än. Vi hoppas ju att demonstrationen skall kunna

genomföras utan bråk. Vi kan dock inte hindra NSF från att demonstrera om de håller sig inom de ramar som finns. Alla har rätt att uttrycka sina åsikter”.⁹² Detta uttalande av Pkom Per Salsjö kan sägas starta debatten;

Johan Pehrsson, fp, försöker efter detta uttalande att organisera en motaktion⁹³, medan vänsterpartiet i samma artikel gör ett mycket anmärkningsvärt uttalande: De säger att ”vi finner det ytterst anmärkningsvärt om Polismyndigheten väljer att ge tillstånd och därmed sanktionera en sådan provokation”. Vidare säger Peter Pedersen, distriktsordförande för vänsterpartiet i Örebro län, sig vara ”väl medveten att även den här politiska sekten har demonstrations- och åsiktsfrihet.” Trots att distriktsordföranden säger sig vara medveten om de grundlagsskyddade rättigheterna tycker jag att vänsterpartiets uttalande att polismyndigheten sanktionerar en provokation genom att ge tillstånd är ett anmärkningsvärt uttalande. Det borde kunna krävas att en politiker på denna nivå är mer insatt i OL:s bestämmelser och hur de korresponderar med RF.

Inger Lundberg, ordförande för det socialdemokratiska partidistriktet uttrycker sig mer nyanserat. Hon säger, i samma artikel, att den uppkomna situationen är ”alldeles förskräcklig”, men menar att polisen måste göra sin bedömning utifrån de regler vi har. Hur den uppkomna situationen sedan skall bemötas skall diskuteras inom arbetarrörelsen.

I en artikel i Nerikes Allehanda 1998-04-24 sidan 2, ledare/debatt, görs en uppräkningslista av de brott som den ledande kretsen i Nationalsocialistisk front ”har på sitt samvete” under rubriken ”Högerextremismens fula tryne”. Polisen uppmanas att ingripa kraftfullt samt ges en uppmaning till ”det anständiga Sverige” att mycket tydligt visa vilka värderingar som bör gälla i vårt land.

Under rubriken ”Avslag eller ej? Polisen tvekar om tillstånd” säger Örebropolisens presstalesman Göran Gunnarsson att ”Egentligen vill vi avstyra demonstrationen.

⁹² Nerikes Allehanda 1998-04-22 sidan 3.

⁹³ Nerikes Allehanda 1998-04-23 sidan 4.

Därför undersöker vi nu som bäst vilka möjligheter lagstiftningen ger oss”. I samma artikel talas vidare om motdemonstrationer inom ramen för de i förväg planerade förstamaj-demonstrationerna.

På fria ord förs en debatt av allmänheten. Uttalanden som ”Det är skandal att polisen kan fundera över att ge tillstånd till denna demonstration!”⁹⁴, med anledning av Pkom Per Salsjös uttalande 1998-04-22 sidan 3. Samma skribent menar att ” ... nynazisterna har ... inte gjort sig förtjänta av någon yttrandefrihet.” Samt att om demonstrationen ändå kommer till stånd måste den bemötas med en kraftfull motdemonstration. Även andra skribenter på fria ord uppmanar polisen att tänka om, även detta med hänvisning till Pkom Per Salsjös uttalande. Lämpligheten av att så snabbt göra ett uttalande som av allmänheten verkar tolkas negativt kan diskuteras. Det blev snabbt efter detta uttalande tal om att organisera motaktioner, vilket, om NSF fått tillstånd att demonstrera, hade kunnat förvärra eventuella ordningsproblem. Det går dock endast att hypotetiskt spekulera i utgången av detta handlande i en sådan situation. Jag tror dock att det är viktigt att redan från början klart redogöra för rättsläget på ett sätt som allmänheten begriper och kan ta till sig.

Den tjugooåttonde april kan allmänheten läsa på Nerikes Allehandas första sida att ”Nazisterna stoppades. Polisen säger nej till demonstration.” Där finns även polisens motivering för avslagsbeslutet beskriven. På sidan fyra i samma tidning finns en utförlig beskrivning av polisens rättigheter att ingripa om en demonstration genomförs trots att arrangörerna fått avslag på tillståndsansökan. Kommissarie Göran Gunnarsson, informationsansvarig vid Örebropolis, säger att polisen rustar sig med extrastyrkor eftersom de inte vet vad som kommer att hända den första maj. Detta framstår för mig som ett tydligt budskap till de som eventuellt tänkt trotsa den avslagna tillståndsansökan. I artikeln talas om vilka straff ett sådant handlande kan resultera i, att polisen tänker ingripa om de ser att brott begås, samt att polisen är väl förberedd.⁹⁵

⁹⁴ Nerikes Allehanda 1998-04-25 sidan 35.

⁹⁵ Nerikes Allehanda 1998-04-28 sidan 4.

Demonstrationen skedde istället i Nora. Efter detta upplevde många Norabor att det krävdes någon åtgärd för att visa att nazisterna inte var välkomna i stan.⁹⁶ En spontan manifestation mot nazistdemonstrationen genomfördes tämligen omgående. Nationaldagsfirandet i Nora 1998 blev en officiell manifestation för mångfalden. Fler än 500 människor samlades på torget, där ett upprop som undertecknats av samtliga partier i Noras kommunfullmäktige lästes upp. Landshövding Gerd Engman höll ett tal i vilket hon sade att ”Nazisterna, rasisterna och de som struntar i demokratiska värderingar – de gjorde sitt livs misstag när de tafsade på Nora!”⁹⁷

Naturligtvis bevakade media även de rättsliga processerna mot de sju personer som sedermera dömdes för bl a brottet våldsamt upplopp.

Eftersom nazisterna ånyo sökte tillstånd för att få demonstrera den första maj 1999, denna gång i Nora, startade debatten igen.

Den tjugotredje april 1999 kunde allmänheten läsa en längre redogörelse för händelsen året innan där polisen ”togs ... mer eller mindre på sängen när demonstranterna i sista minuten tog sig från Örebro till Nora.”⁹⁸

NSF har beviljats tillstånd att demonstrera i Ludvika den första maj 1999. Samma upprörda känslor som allmänheten uttryckte i Nerikes Allehanda ungefär ett år tidigare beskriver tidningen att det nu finns i Ludvika.⁹⁹

Polismyndigheten i Örebro län avslag den ansökan som NSF gjort om tillstånd att få demonstrera i Nora den första maj 1999. Allmänhetens reaktion på detta beslut var enligt Nerikes Allehanda samstämmig. Polisen ansågs ha gjort en riktig bedömning. Flera politiker uttalade sig positivt om polisens beslut.¹⁰⁰

⁹⁶ Bergslagsposten 1999-04-24 sidan 9.

⁹⁷ Nerikes Allehanda 1998-06-08 sidan 5.

⁹⁸ Nerikes Allehanda 1999-04-23 sidan 4.

⁹⁹ Nerikes Allehanda 1999-04-27 sidan 4.

¹⁰⁰ Nerikes Allehanda 1999-04-28 sidan 4.

Det fanns även skribenter som menade att ”nazisterna” skulle ges tillstånd att demonstrera i Nora¹⁰¹. Dessa skulle istället mötas med ”en annorlunda 1 maj, en dag för mångfald och humanism som alla partier ställer sig bakom.”¹⁰²

Den tredje maj 1999 rapporterade Nerikes Allehanda att det var ”Lugnt och stilla i nazisttåget”. De nynazister som polisen i Örebro län hade under uppsikt valde att demonstrera i Ludvika i stället för i Nora eller någon annan stans i Örebro län. I artikeltexten motsägs dock rubriken något eftersom det där talas om att ”poliser med sköldar och skällande hundar såg till att” de olika grupperna av nazister och antirasister som samlats inte möttes, trots att de stod endast ett par meter från varandra och stämningen var hätsk.

För att sammanfatta den bild som gavs i media, och då främst i den lokala pressen, tycker jag att polisens första uttalande, 1998-04-22, verkar ha mötts med oförstående och kanske även med viss kritik, trots att ingen uttryckligen givit någon konkret sådan i media. Denna går dock att ”läsa mellan raderna”. Efterhand verkar förståelsen för polisens agerande öka och när besked ges att tillståndsansökan avslagits hyllas polisens agerande. Viss kritik kan skönjas mot polisens agerande i samband med att NSF demonstrerade och höll tal på torget i Nora den första maj 1998. Efter detta finns samstämmighet om att en motaktion måste göras för att ”återta torget” som någon uttryckte sig. Denna genomförs och slår tydligen väl ut eftersom tongångarna inför tillståndsansökan från NSF att få demonstrera i Nora den första maj 1999 inte är fullt så kritiska mot detta. De som säger att även nazisterna skall tillåtas utöva sina grundlagsskyddade rättigheter hänvisar till att dessa i så fall skall mötas av en aktion liknande den som skedde på nationaldagen 1998, de skall mötas med ”en dag för mångfald och humanism som alla partier ställer sig bakom.”¹⁰³ Denna uppfattning gäller inte för alla, utan majoriteten får anses inte dela denna uppfattning.

¹⁰¹ Nerikes Allehanda 1999-04-27 sidan 4.

¹⁰² Nerikes Allehanda 1999-04-27 sidan 4.

¹⁰³ Nerikes Allehanda 1999-04-27 sidan 4.

Samtal med några av de berörda myndighetspersonerna.

Under arbetes gång har samtal genomförts med flera av de myndighetspersoner som deltog i arbetet och beslutsfattandet inför, vid och efter det våldsamma upploppet i Nora 1998. Jag är ansvarig för detta arbete, vilket gäller även för att på ett korrekt sätt återge uppgifter från de personer jag samtalat med. Eventuella fel och oklarheter i detta återgivande är helt och fullt mitt ansvar.

Samtal med Pme Dan Persson den åttonde september 1999.

Pme Persson säger att många saker gick bra 1998, t ex

- De juridiska förberedelserna var mycket bra, t ex avslagsbeslutet, som var väl underbyggt, andra juridiska beslut som fattades, samt förberedda beslut som aldrig behövde fattas.
- I stort fungerade underrättelseverksamheten bra, fränsett en timme under dagen då de potentiella demonstrationsdeltagarna inte var under fullständig kontroll.
- Själva ingripandet fungerade bra när polisen med kraft kunde ingripa och kunde fortsätta arbeta under kvällen och natten.
- Stabsverksamheten fungerade bra.
- Insatsverksamheten fungerade bra med tanke på situationen där man inte visste var demonstrationen skulle bli.
- Att demonstrationen aldrig inträffade i Örebro eller Kumla, där risken för motdemonstration var störst. De platser som demonstrationen skulle ske på i Örebro eller Kumla var mycket olämpliga bl a med hänsyn till polisens möjligheter att ingripa.

Det som kunde ha förbättrats var främst spaningsverksamheten. Det fanns för lite spaningsresurser 1998. Pga. att spaningsverksamheten inte fungerade ordentligt ledde

detta till att det fanns för få poliser i Nora inledningsvis eftersom polisen trodde att endast ett fåtal demonstrationsdeltagare fanns där.

Pme Persson tillfrågades huruvida det varit några speciella svårigheter i beslutsfattandet. Han sade att det var känsliga beslut som skulle fattas, beslut som rörde grundlagsskyddade rättigheter. Dessa blev dock väl underbyggda.

Inför första maj 1999 förbättrades spaningsverksamheten. Dessutom fanns färre poliser i tjänst eftersom det inte fanns någonting specifikt som tydde på att en demonstration skulle äga rum. Ingenting som tydde på detta hade aviserats i förväg. Polisens arbete 1999 var mer inriktat på spaningsverksamhet. Den första maj 1998 fanns ca 120 av länets poliser i tjänst pga. insatsen. Dessutom deltog ca 50 poliser från Stockholm i insatsen.

Samtal med Pkom Karl Wallin den nionde september 1999.

Pkom Wallin säger att den svåraste biten polisiärt sett var att hålla kontrollen över alla ca åttio personer som deltagit i demonstrationen, samt att inledningsvis hitta vilka som varit anförare för att sedan kunna klargöra vilka som var misstänkta för brott. I och med att det var ett så stort antal personer var det problematiskt att veta vem som gjort sig skyldig till vilket brott. Pkom Wallin gick runt på platsen tillsammans med Pinsp Ferm, sedan demonstrationsdeltagarna fåtts under kontroll, så att denne fick peka ut vilka som kunde misstänkas för brott.

Det var svårt för de poliser som varit inblandade i konfrontationen med demonstrationsdeltagarna att klart redogöra för händelseförloppet och vilka som varit inblandade.

Beslutet att gripa personerna fattades Pme Persson. Pkom Wallins uppgift på platsen var bl a att se till så att inga personer under femton år infördes till polisstationen och insattes i arrest.

Med en framtida teknik, där möjlighet finns till uppspelning av videodokumentation på platsen t ex i en fotobuss, skulle problemet med att klargöra varje enskild demonstrationsdeltagares roll och agerande kunna minska.

Det var svårt för poliserna att kontrollera demonstrationsdeltagarna när de var vid torget eftersom det på platsen dessutom fanns ett antal aggressiva bybor som skrek och hetsade upp stämningen. Inledningsvis var det för få poliser på platsen.

Nazisternas taktik var uppenbar, vilket kom att framstå efter hand: Genom att de splittrade sina egna grupper och åka åt olika håll i länet skulle de splittra upp polisinsatsen. Detta lyckades.

Det fanns en brist i planeringen: poliserna var ej förberedda på situationen i arrestavdelningen. Det är svårt att på en mellansvensk polisstation med ett tio till femtontal arrester hantera ett så stort antal gripna personer.

Att arrestantbladen i vissa fall ifylldes bristfälligt försvårade arbetet. För få uppgifter om den gripne personen fylldes i. Ibland saknades uppgift om vilken polispersonal som infört denne. Korrekt ifyllda arrestantblad underlättar för utredningsmannen.

Eftersom gripandet skedde en stund efter konfrontationen med polisen fanns vissa problem att klargöra vilka personer, utav de som återvänt till samlingsplatsen och kunde fås under kontroll, som varit med i demonstrationståget när detta bröt igenom poliskedjan. När Pkom Wallin skyndsamt åkte upp till platsen efter att demonstrationståget brutit genom poliskedjan, såg han att det på en parkeringsficka stod en mycket hårdför kärntrupp som varit med i demonstrationen, men som ej greps eftersom dessa inte återvänt till samlingsplatsen där gripandet skedde.

Jag samtalade med insatsledare, Pinsp Lars Fem vid Polismyndigheten i Örebro län, den sjätte september 1999.

Han säger att det viktigaste för en väl genomförd insats ur ett polisiärt perspektiv är:

- Väl förberedd polispersonal,
- rätt utbildad polispersonal,
- dessa skall vara rätt utrustade och samövade, samt
- ordentlig dokumentation, t ex genom att någon eller några poliser, i vårt fall, i den av polisen formerade kedjan, medför en fotoutrustning som fästs t ex i hjälmen eller i bältet.

Pinsp Fem menar att de poliser som fanns på platsen var de som var mest lämpade för uppgiften. De var dock inte tillräckligt antal för att kunna genomföra uppgiften på bästa sätt. Om det funnits två till fyra hundar på platsen hade detta kunnat påverka utgången av händelsen till ett annat resultat.

Den av polisen formerade kedjan bildades så snart det var möjligt. Det var svårt att utröna vilken väg demonstrationen skulle ta, men så snart polisen fick detta klart för sig formerades kedjan. Färdvägen hade inte kunnat utrönas tidigare med hjälp av dokumentation på samlingsplatsen.

Dokumentation är svårt vid en sådan händelse som den aktuella. Det fanns en polisanställd där som filmade med videokamera snett bakifrån från sidan. Det var dock svårt att i förväg veta var denna person skulle befinna sig för att få bästa möjliga dokumentation eftersom det länge var oklart vilken väg demonstrationen skulle välja.

Pinsp Fem är övertygad om att nazisternas mål var att genomföra demonstrationen till varje pris. När de passerat kedjan brydde de sig inte längre om poliserna i denna utan fortsatte demonstrationen till torget i Nora. De hade kunnat utöva mycket kraftigare våld mot poliserna än vad de lyckligtvis gjorde.

När nazisterna höll sitt tal och sin demonstration på torget i Nora fick poliserna inrikta sig på att vänligen, men bestämt avvisa Norabor som ville avbryta demonstrationen på egen hand och som hade synpunkter på polisens agerande. Polisen fick lägga all sin kraft på att förhindra att Noraborna tog saken i egna händer och skydda dem från att råka i våldsamheter. De fick ”vända nazisterna ryggen” för att klara denna uppgift, vilket inte kändes tillfredsställande. När polisförstärkningen senare anlände kunde nazisterna gripas.

När det gäller agerande av poliser i folksamlingar är det Pings Firms uppfattning, efter händelsen i Nora 1998, att ett utomordentligt hjälpmedel hade varit att t ex gruppchefen hade haft en videokamera i bältet eller på hjälmen. Sådan utrustning införskaffas för närvarande. ”Dokumentationen är A och O”. Det upplevdes som svårt att i efterhand skriftligen dokumentera händelsen eftersom de enskilda polismännen upplevde att de fick tunnelseende vid den uppstressande händelsen.

I rätten förekom diskussioner huruvida demonstrationsdeltagarna uppfattat Pings Firms uppmaning för att hindra tillträde, vilket var beslutat av Pm Dan Persson. Pings Firm är personligen övertygad om att huvuddelen av deltagarna, eller i vart fall de i de främsta leden uppfattade denna uppmaning.

Året efter denna händelse bildades en inre ledningsstab där även de som skulle arbeta som ”härförare” på fältet deltog. Detta var mycket värdefullt.

Utbildning är alltid av godo och det är praktiskt genomförbart att utbilda personalen i yttre tjänst på aktuell lagstiftning.

Mediabevakningen inför första maj 1999 påverkade att det inte blev någon demonstration i Nora detta år. Pings Firm hörde att uppfattningen bland de potentiella deltagarna var att dessa var övertygade om att polisen gjort en enorm kraftsamling, med rekvirerande av insatsgrupper från andra delar av landet.

Samtal med hovrättsråd Johan Stenberg, som deltog i Göta Hovrätts avgörande, den åttonde september 1999.

Hovrättsrådet Stenberg vill inte uttala sig specifikt i den aktuella domen. Samtalet har alltså förts generellt om brottet våldsamt upplopp.

Brottet våldsamt upplopp är ett inte särskilt vanligt brott i Göta Hovrätt.

Det som är avvikande vid detta brott gentemot brott i allmänhet är kravet på ett gemensamt uppsåt, vilket kan vara svårt att styrka. Folksamlingens uppträdande och våldsutövning kan vara indicier.

Vem i folkhopen som är anstiftare eller anförare kan vara svårt att avgöra. Det kan vara svårt att få bevisningen att räcka till för att styrka detta. Det kan vara problem att i en folkmängd skilja ut vem som är anstiftare eller anförare.

I en till synes ordnad demonstration som spårar ur när denna möter motstånd kan det vara svårt att avgöra vad som säger att det övergår till att bli ett gemensamt uppsåt hos folkmassan att gemensamt gå till angrepp mot polisen. Detta kan vålla bevisvårigheter.

Video är ett bra hjälpmedel för att kunna styrka brott.

Jag talade med Kå Karl Gunnar Rångeby, Åklagarkammaren i Örebro den tredje augusti 1999.

Poliskedjan formerades i ett mycket sent skede. Det fanns därför bara några sekunder att styrka att det speciella uppsåt som krävs för brottet innan demonstrationståget kom fram till kedjan. Det var svårt att styrka att andra än de i främsta ledet haft detta uppsåt eftersom ingen dokumentation finns om att agerande vid ett eventuellt ingripande av polisen diskuterades av demonstranterna innan demonstrationståget bildades. Hade

sådan diskussion förekommit och denna dokumenterats hade alla personer i tåget kunnat åtalas eftersom de ej avstått från att delta i demonstrationståget trots att de visste vad som skulle göras om polisen försökte hindra dem. Detta framgår även av Göta hovrätts dom. Kå Rångeby menar att det var svårt att visa att det stora flertalet demonstranter på några sekunder enats om att med förenat våld bryta sig genom poliskedjan. Det var svårt att visa att dessa sett poliskedjan och hört insatschefens ”stopp”. Om det funnits ytterligare videodokumentation hade kanske fler i de främsta leden kunnat identifierats och därmed kunnat åtalas. Det kunde åtminstone ha prövats huruvida det gick att styrka att dessa haft det speciella uppsåtet. Om polisen formerat kedjan tidigare hade fler kunnat se den och det hade då varit lättare att styrka att dessa personer haft det speciella uppsåtet. Om personerna kunnat se poliskedjan tidigare hade de kunnat avbryta demonstrationen, och om de inte gjort så hade det speciella uppsåtet troligtvis kunnat beläggas beträffande dessa personer. Detta är den främsta anledningen till att inte fler personer åtalades. Brott kunde objektivt sett inte styrkas beträffande dess personer pga. att det inte kunde beläggas att de haft det speciella uppsåtet.

Anledningen till att Kå Rångeby skrev av så många förundersökningar med motiveringen att brott inte kunde styrkas var att han inte kunde bringa klarhet i huruvida de gripna personerna deltagit i demonstrationståget eller tillkommit senare. Gripandet skedde på samlingsplatsen efter att personerna fått hålla sin demonstration och hålla tal på torget. Flera personer som var med vid konfrontationen med polisen återvände aldrig dit, och greps sålunda inte vid detta tillfälle. Dock gick några personer som inte varit deltagare i demonstrationståget vid denna konfrontation till samlingsplatsen efteråt och greps där för brott, som de alltså inte begått.

Han menade att det faktum att polisen gjorde sitt ingripande så långt efter att deltagare i demonstrationståget forcerat den av polisen formerade kedjan gjorde att identifieringen av de som gjort sig skyldiga till brott försvårades.

Att en mindre grupp, en stund innan konfrontationen med poliskedjan, stannat på polisens befallning och återvänt till samlingsplatsen gjorde det ännu svårare att visa att

det stora flertalet demonstranter var sympatisörer till våldsanvändning mot polisen. Varför hade de då vänt tillbaka vid det tidigare tillfället?

Att poliskedjan endast bestod av ett fåtal poliser möjliggjorde för demonstranter att passera förbi på sidorna av denna. Det kan då ej räknas som att de gått till förenat våld å person eller egendom, vilket krävs för brottet våldsamt upplopp.

Dokumentation är viktig för att brott skall kunna styrkas. Polisens film av händelsen var inte till så stor nytta. Ljudupptagningen var dålig pga. att en polishelikopters ljud störde denna. Det hade t ex varit lämpligt att be denna flyga bort en liten stund under själva talet på torget så att detta kunnat dokumenterats. Nu kunde, trots den dåliga ljudupptagningen, en person åtalas för hets mot folkgrupp pga. att han gjorde en sk hitlerhälsning. Det hade dessutom varit önskvärt att dokumentering skett från flera olika vinklar. Kå Rångeby använde en TV-fotografers film som bevismedel i rätten. Kå Rångeby säger dock att det gäller att göra en avvägning med tanke på de personalresurser som finns till förfogande: vad som är viktigast, att kunna åtala deltagare eller att upprätthålla ordningen.

Vad kan göras bättre? Deltagarna i demonstrationståget fick fortsätta till torget och ha sitt möte. Om fler poliser funnits på plats redan från början hade detta inte behövt ske. De boende i Nora hade då inte behövt känna att deras torg smutsats ner, vilket nu var fallet. Dokumentationen hade kunnat göras bättre. Det finns bättre utrustning än den som polisen använde. Dessutom hade det varit bra om dokumentering kunnat ske från flera vinklar och närmre objektet. Dokumentation är även viktig för polisen för att kunna skydda sig själv och sitt agerande vid ett eventuellt ifrågasättande av detta.

Kå Rångeby säger vidare att poliserna innan händelsen kunnat få olika scenarier uppställda för sig. Där hade utbildning om rekvisiten i brotten i sextonde kapitlet varit bra. Dessa brott är sällsynta och lagstiftningen verkar delvis ha fallit i glömska hos vissa poliser.

Slutligen skall sägas att Kå Rångeby är nöjd med domen. De som dömdes kan inte ha undgått att se poliskedjan och förstå innebörden av denna. Därför kunde deras uppsåt styrkas.

Resultat

Jag tror att det är svårt undanröja problemet med nazistdemonstrationer, som har en tendens att sluta i våldsamheter, genom förbud eller att t ex nonchalera demonstrationsdeltagarna. Att visa sitt, från nazisternas, skilda synsätt gjordes i Nora genom det upprop som samtliga partier i Noras kommunfullmäktige undertecknat och som lästes upp på den manifestation för mångfalden som följde på nazisternas demonstration den första maj 1998.

Jag kan inte avgöra exakt vad som fick nazisterna att avstå från att demonstrera i Nora den första maj 1999 för att istället genomföra en demonstration i Ludvika samma dag. Det är sannolikt att det gemensamma manifestet tillsammans med medias bild av att polisen var väl förberedd påverkade beslutet. Detta löste problemet för Noras del, men detta problem flyttades istället några mil längre norrut i vårt land, problemen omfördelades. Jag tror trots detta att polisen genom massiva gripanden eller omhändertaganden kan minska problemet något. Denna tes stöds av Eckart Kühlhorn.¹⁰⁴ En sådan polisinsats har dock troligtvis främst effekt på de ännu icke etablerade demonstrationsdeltagarna, i vårt fall nazisterna. Erfarenhetsmässigt har en dylik insats i tiden begränsad effekt och behöver underhållas. Med detta menar jag att polisen fortlöpande skall ingripa mot ordningsstörningar, även när dessa inte klassificeras som ”allvarliga störningar av den allmänna ordningen”¹⁰⁵, särskilt när störningarna utförs av någon identifierbar grupp av personer, i vårt fall nazister. Lagstöd för att ingripa även vid ett ”normalt” störande av den allmänna ordningen finns i 13-13 c §§ PL.

¹⁰⁴ Kühlhorn, Eckart, Frihetsberövanden och polisen, 1976.

¹⁰⁵ 24 § PL.

Det är min uppfattning att ordningsproblem av aktuellt slag på lång sikt bäst kan bekämpas genom att strypa rekryteringsbasen. För detta tror jag att återkommande fredliga manifestationer för mångfald, såsom skedde i Nora, är en viktig del för att påverka vår uppfattning och våra normer.

Vad kan polisen då göra för att vara förberedd för ordningsstörningar i samband med en demonstration?

- Förberedelserna inför en befarad ordningsstörning är mycket viktiga. Såväl förberedande spaningsinformation för att om möjligt i förväg utröna så mycket som möjligt om den befarade händelsen, som att förbereda personalen väl är mycket viktigt för en väl fungerande insats.

Min uppfattning är att det är viktigt att såväl beslutsfattare som poliser på fältet förbereds väl, såväl mentalt som kunskapsmässigt. Återkommande utbildning för poliser på alla nivåer i relevant lagstiftning samt diskussioner utifrån olika hypotetiska scenarier tror jag fyller en viktig funktion i detta avseende. Det är även viktigt att polisens utrustning fyller de krav som kan ställas på denna i en så allvarlig situation som kan uppkomma, med kraftigt våld mot polisen.

Det är viktigt att även förbereda arbetet på polisstationen. Den förberedande planeringen bör beakta att bemanningen i arrestavdelningen bör förstärkas. Detta för att på ett bra sätt kunna hantera den skriftliga avrapporteringen t ex i form av ifyllda arrestantblad samt behandlingen av de införda personernas persedlar på ett korrekt sätt.

- Jag anser vidare att det är viktigt att under hela händelseförloppet ge en entydig och klar bild av polisens arbete i media. Det är viktigt att bemöda sig om att förklara på ett sätt som allmänheten begriper och kan ta till sig. Massmedia fyller även en viktig funktion för att förebygga oroligheter genom att polisen i detta har ett forum som kan användas t ex till att sprida information i förebyggande och avskräckande syfte.

- Att dokumentationen av ordningsstörningen fungerar tillfredsställande är mycket viktigt eftersom t ex videodokumentation är ett viktigt bevismedel i en eventuell rättegång. Dokumentationen måste, såväl som det övriga arbetet, förberedas noggrant.
- När personer gripas misstänkta för brott i samband med en ordningsstörning är det värdefullt att i ett tidigt skede utse en förundersökningsledare samt en förhørsgrupp som kan leda och verkställa utredningsarbetet på ett effektivt sätt. En åklagare bör finnas med från början för att kontinuerligt vara insatt i ärendet. Om det är en polisiär förundersökningsledare skall denna arbeta i team med åklagaren. Dessa båda bör finnas på samma plats eftersom jag då tror att arbetet i förhørsgruppen kan samordnas och effektiviseras på ett bra sätt.

En polisiär förundersökningsledare fungerar som samordnare av förhørsgruppens arbete och bör arbeta i ett team med denna och med åklagaren. På så sätt sprids information mellan utredarna via förundersökningsledaren, som bör läsa samtliga förhör. Förundersökningsledaren leder arbetet så att detta blir effektivt, så att dubbelarbete ej sker etc. Det är även viktigt för bevisvärderingens skull; åklagaren kan bedöma om ytterligare förhör behövs för att kunna väcka åtal.

En ytterligare vinst av att ha en förhørsgrupp är att utredarna kan vara två stycken vid ett förhör om så krävs. Det bör finnas ungdomsutredare i förhørsgruppen eftersom dessas specialkompetens är värdefull eftersom det vanligtvis ingår ungdomar bland de gripna.

Att det finns tillräckligt med personal för att på ett bra sätt genomföra de inledande förhören enligt 24:8 RB är viktigt, t ex ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

- Det är viktigt, inte minst med tanke på den yttre personalens säkerhet, att radiokommunikationen fungerar tillfredsställande under hela insatsen. Någon kritik mot att detta inte fungerat bra har dock inte framförts av de personer som jag

samtalat med. Det är viktigt att inte denna del av förberedelsearbetet glöms bort. Det är även viktigt att bemanningen av radiooperatörer anpassas efter den väntade arbetsbelastningen. Jag anser att radiokommunikationen fortlöpande skall utvecklas och kontrolleras för att vara väl förberedd på en allvarligare händelse.

- Pinsp Ferm uttryckte önskemål om att flera hundförare skulle ha deltagit i insatsen från första stund. Jag anser att detta är en riktig synpunkt. Vid en allvarlig ordningsstörande händelse kan en väl fungerande tjänstehundsekipage göra ett ovärderligt arbete. Det bör därför prioriteras att sådana finns i tjänst och befinner sig på strategiska platser vid en befarad ordningsstörning.

Hur kan en ordningsstörning förebyggas eller begränsas? Jag kommer i det följande visa fyra olika sätt detta kan ske på med stöd av olika men delvis gemensamma lagrum;

PL / förebygga en ordningsstörning:

En plats kan spärras av och tillträde kan förbjudas enligt 24 § PL. Detta kan ske i samband med allvarliga störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten, eller risk för sådana störningar, och åtgärden är nödvändig för att ordningen eller säkerheten skall kunna upprätthållas.

Den som försöker ta sig in på det avspärrade området kan avvisas med stöd av 13 a § PL.

En demonstration kan även anvisas en annan väg enligt 24 § 2 st. PL.

PL och OL / begränsa en ordningsstörning:

Om polisen spärrat av ett område med stöd av 24 § PL, som i stycket ovan, och demonstranterna eller eventuella motdemonstranter går till angrepp mot polisen, kan den allmänna sammankomsten eller motdemonstrationen upplösas med stöd av 2:23 OL. Därefter får deltagare och åskådare avvisas eller avlägsnas enligt 13 b § PL, om detta behövs för att syftet med upplösandet skall uppnås.

OL / tillståndshantering.

Om det är möjligt att genom att flytta en av två kolliderande tillståndssökandes demonstration avseende tid och plats, kan detta vara en effektiv lösning.

Om svårare ordningsstörningar kan förväntas kan tillstånd vägras med stöd av 2:10 OL.

Förbud kan även meddelas enligt 2:25 OL om det förekommer indikationer på att en grupp tänker demonstrera trots beslut om avslag på tillståndsansökan och det vid en tidigare demonstration av denna grupp förekommit svårare oordning. En fördel med att fatta ett sådant beslut är att polismyndigheten då omedelbart kan upplösa demonstrationen med stöd av 2:22 OL, utan att behöva invänta en svårare oordning, som annars krävs för ett upplösande enligt 2:23 OL.

RB och BrB / beivra brott

Många av demonstranterna t ex i exemplet ovan, har troligtvis gjort sig skyldiga till brott enligt BrB. Dessa kan gripas med stöd av RB:s bestämmelser, vilket kan leda till att situationen lugnas ned.

Om förutsättningarna för gripande inte är uppfyllda tycker jag att det skall prövas om personerna inte kan medtas till förhör, enligt 23:8 RB.

Källförteckning

Offentligt tryck

SOU 1972:15 Ny regeringsform, ny riksdagsordning.

SOU 1975:29 Medborgerliga fri- och rättigheter i vissa länder.

SOU 1975:75 Medborgerliga fri- och rättigheter. Regeringsformen.

SOU 1989:13 Mångfald mot enfald. Slutrapport från kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet, del 1.

SOU 1989:14 Mångfald mot enfald. Lagstiftning och rättsfrågor, slutrapport från kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet, del 2.

SOU 1993:60 Polisens rättsliga befogenheter. Delbetänkande av polisrättsutredningen.

Ds 1994:140 Upploppet på Tidaholmsanstalten den 22 juli 1994.

Ds 1996:33 Förbud mot rasistiska symboler m. m.

Prop. 1948:80 Förslag till lag om ändring i strafflagen m. m.

Prop. 1970:87 Angående godkännande av konventionen om avskaffande av rasdiskriminering m. m.

Prop. 1970:125 Förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen m. m.

Prop. 1975/76:209 Ändring i regeringsformen.

Prop. 1986/87:115 Förslag till lag om ändring i polislagen.

Prop. 1992/93:210 Ny ordningslag m. m.

Prop. 1993/94:117 Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.

Prop. 1996/97:175 Ändring i polislagen m. m.

NJA II 1937 s. 60f.

1948 s. 348f.

1962 s. 247f.

Rättsfall och beslut

Rättsfall från högsta domstolen	NJA 1989 s. 308 NJÄ 1993 s. 360 I , II och III NJÄ 1995 s. 311 NJÄ 1996 s. 577
Rättsfall från hovrätterna	RH 1996:4 RH 1997:28 RH 1997:47

Länsrätten i Göteborg och Bohus län, dom 1994-09-02, mål nr 3674-94

Länsrätten i Örebro län, dom 1998-04-29, mål nr 1225-98

Publicerade JO-avgöranden

JO:s ämbetsberättelse	1967 s. 153 1969 s. 89 1972 s.51 1982/83 s. 95 1984/85 s. 135 1986/87 s. 116 1991/92 s. 52 1991/92 s.62 1992/93 s. 62 1992/93 s. 67
-----------------------	--

Opublicerade JO-avgöranden

JO:s beslut	Dnr 1931-1994 Dnr 4400-1994 Dnr 3691-1995
-------------	---

Dnr 4084-1995

Dnr 150-1997

Dnr 1733-1998

Dnr 3737-1998

Regeringsbeslut

1993-09-23 Dnr 93-3220

Polismyndighetsbeslut

Polismyndigheten i Örebro län Dnr AA-501-6574/98

Polismyndigheten i Örebro län Dnr AA-501-4296/99

Polismyndigheten i Göteborg och Bohus län Dnr AtL 501-3017/96

Beslut i kommunfullmäktige

Nora kommun Dnr KS 157/98.

Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet

FAP 151-2

FAP 403-1

Litteratur

Beckman, Nils / Holmberg, Carl / Hult, Bengt / Strahl, Ivar, Kommentar till Brottsbalken II, Brotten mot allmänheten och staten, andra upplagan, Nordstedts Blå Bibliotek, 1969.

Beckman, Nils / Holmberg, Carl / Hult, Bengt / Strahl, Ivar, Kommentar till Brottsbalken II, Brotten mot allmänheten och staten, tredje upplagan, Nordstedts Blå Bibliotek, 1976.

Berggren, Nils-Olof / Munck, Johan, Polislagen En kommentar, tredje upplagan, Nordstedts gula bibliotek 1998.

Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten, Iustus förlag AB 1997.

Ekelöf, Per Olof / Bylund, Torleif / Boman, Robert, Rättegång, tredje häftet, sjätte upplagan, Nordstedts juridik 1994.

Holmberg, Carl / Leijonhufvud, Madeleine / Wennberg, Suzanne, Brottsbalken. En kommentar Del II studentutgåva, sjunde upplagan, Nordstedts juridik AB 1998.

Holmberg, Erik / Stjernquist, Nils, Vår författning, elfte upplagan, Nordstedts juridik AB 1998.

Jareborg, Nils, Brotten mot allmänheten och staten, tredje häftet, andra upplagan, Nordstedts Förlag AB 1987.

Kühlhorn, Eckart, Frihetsberövanden och polisen, Brottsförebyggande rådet, Brå rapport 1976:1, Liber Förlag.

Nelson, Alvar, Rätt och ära, studier i svensk straffrätt, AB Lundequistska Bokhandeln, 1950.

Petrén, Gustaf / Ragnemalm, Hans, Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar, tolfte upplagan av Robert Malmgrens Sveriges Grundlagar, Publica/LiberFörlag 1980.

Westerlund, Gösta, Ordningsstörande brott, Bruuns bokförlag 1999.

Svensk Juristtidning	1964	rättsfall från hovrätterna nummer 11 sid. 19. sid. 412f.
	1977	8 sid. 12.

Artiklar

Bramstång, Gunnar, Demonstrationsrätt och kollektiva opinionsyttringar i straffrättslig relation. Några anteckningar från det s.k. Sölvbackafallet, Förvaltningsrättslig tidskrift 1983.

Eklund, Per, Juridiken som samhälleligt styrmedel, Svensk Juristtidning 1977.

Strömberg, Håkan, Förbud mot politiska uniformer och rasistiska symboler – en svårknäckt nöt för lagstiftare och domstolar. Förvaltningsrättslig tidskrift 1-2 '97.

Tenor, Carina, Nora värjer sig mot naziststämpel, Bergslagsposten den 24 april 1999.

Göteborgsposten 1999-09-11 sidan 6.

Nerikes Allehanda 1998-04-22 sidan 1
 1998-04-22 sidan 3
 1998-04-23 sidan 4
 1998-04-24 sidan 2
 1998-04-24 sidan 22
 1998-04-25 sidan 4
 1998-04-25 sidan 35
 1998-04-28 sidan 1
 1998-04-28 sidan 2
 1998-04-28 sidan 4
 1998-04-28 sidan 19
 1998-04-29 sidan 4
 1998-05-16 sidan 1
 1998-05-30 sidan 4
 1998-06-04 sidan 4
 1998-06-06 sidan 4
 1998-06-08 sidan 5
 1998-06-08 sidan 8
 1998-06-26 sidan 1
 1999-04-23 sidan 4
 1999-04-27 sidan 1
 1999-04-27 sidan 4
 1999-04-28 sidan 1
 1999-04-28 sidan 4

1999-04-28 sidan 22

1999-04-30 sidan 32

1999-04-30 sidan 33

1999-05-30 sidan 13

Övrigt material

Pressmeddelande från polisen i Stockholms län 1999-04-08.

Redovisning av polisinsats 98-05-07, Polismyndigheten i Örebro län.

Wågemark, Camilla, Uppsats på kursen ordningsstörande brott, 5 p. Vårterminen 1999.

Muntliga uppgifter

Pme Dan Persson, Polismyndigheten i Örebro län.

Pkom Karl Wallin, Polismyndigheten i Örebro län.

Pinsp Lars Ferm, Polismyndigheten i Örebro län.

Hovrättsråd Johan Stenberg, Göta Hovrätt.

Kå Karl Gunnar Rångeby, Åklagarkammaren i Örebro.